

**Јавно предузеће
„Палић–Лудаш“**

**Извештај о остваривању
Програма управљања
Пределом изузетних одлика
„Суботичка пешчара”
за 2019. годину**

Хајдуково, 2019. година

Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара” ИЗВЕШТАЈ о остваривању Програма управљања за 2019. годину

УВОД

Главни циљеви и задаци

Оквирно су одређени Планом управљања ПИО „Суботичка пешчара“ 2011 – 2020“ (сагласност Министарства животне средине, рударства и просторног планирања бр. 353–02–2886/2011–03) и дефинисани Годишњим програмом управљања ПИО „Суботичка пешчара за 2019. годину (сагласност Министарства заштите животне средине бр. 353–02–2562/2018–04 од 25.01.2019. године). Програм је реализован у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе број: 03–2935/2 од: 06.11.2018. године.

- Континуирано развијање и унапређивање чуварске службе, базе података и презентације заштићеног подручја. Наставак развоја и унапређења рада службе кроз потребно опремање (теренско возило, нова униформа у складу са Правилником о службеној одећи чувара заштићеног подручја („Службени гласник Републике Србије“ број 117/2014), додатне едукације чувара од стране стручне службе (припрема за полагање стручног испита, у складу са Правилником о полагању стручног испита за чувара заштићеног подручја („Службени гласник Републике Србије“ број 117/2014 и 97/2015). Наставак развијања базе података у функцији управљања, коришћења и праћења стања.
- Спровођење приоритетних мера активне заштите природе (сузбијање инвазивних врста – *Acer negundo*, *Ailanthus altissima*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Asclepias syriaca*, *Celtis occidentalis*, *Fraxinus pennsylvanica*, *Gleditsia triacanthos*, *Robinia pseudoacacia* и зарастања чистина) кроз наставак досадашњих пројеката ревитализације и реинтродукције – локалитет *Крчевине*, *долина Киреша*, *хранилиште* за грабљивице), кроз рад чуварске и стручне службе; мере активне заштите угрожених врста – птице – орао белорепан (*Haliaeetus albicilla*), црна рода (*Ciconia nigra*), еја ливадарка (*Circus pygargus*), мишар (*Buteo buteo*), гавран (*Corvus cornix*), орао крсташ (*Aquila heliaca*), црни орао (*Aquila clanga*), модроврана (*Coracias garrulus*), слепо куче (*Nannospalax (leucodon) montanosyrmensis*), шафрањика (*Bulbocodium versicolor*), мочварни мравник (*Phengaris teleius*), паукови и др. кроз рад чуварске и стручне службе и кроз сарадњу на пројектима са Покрајинским заводом за заштиту природе и Удружењем љубитеља природе „Riparia” и појединим истраживачима).
- Наставак и проширење пројекта ревитализације кроз рад на ревитализацији пашњака (претварање ораница у пашњаке), уз валоризацију кроз редовно кошење, или испашу – стимулација традиционалних видови коришћења (парцеле у I и II степену).
- Континуирани рад на усклађивању начина газдовања шумама са циљем да приоритет газдовања постане очување природних вредности шуме, осталих станишта и екосистема кроз сарадњу са корисником шума – ЈП

„Војводинашуме“ на спровођењу услова заштите природе у активностима коришћења и гајења шума.

- Смањивање директног антропогеног притиска (појачана контрола кретања и активности у заштићеном подручју у I и II степену на локалитетима *Јасеновачка шума* и *Тресетиште*) кроз појачан стални надзор чуварске службе и одржавање ознака о забрани приступа, а у оквиру рада чуварске службе.
- Наставак едукације локалног становништва и корисника заштићеног подручја о значају очувања природних вредности, кроз организовање активности на кошењу и крчењу чистина.

Главни резултати

Управљач наведене групе задатака реализује у континуитету, са мање, или више успеха у зависности од расположивих материјалних средстава и кадровских ресурса. Током 2019. године предвиђене активности су у већој мери реализоване. Имајући у виду да су то активности које управљач спроводи током целе године и то у оквиру вишегодишњег периода, очекујемо наставак реализације и заокруживање задатака у годишњим циклусима. Додатно, због недостатка средстава, неке од планираних активности нису реализоване, односно реализоване су друге активности на основу других извора финансирања, конкурса итд.

Будући да се већ више година уназад ради на развоју и унапређењу свих група задатака, приметан је значајан напредак у свим појединачним областима.

Током године, Управљач је највише активности и резултата имао у оквиру задатака на повећању бројности популација строго заштићених и заштићених врста: активностима које се односе на хранилиште за птице грабљивице, спровођењем активних мера (чишћење од подраста) на локалитету Крчевине са стаништима пешчарских врста – шафрањика. Такође, значајан напредак постоји и у делу који се односи на увођење традиционалних видова коришћења, а у циљу смањења деградационих процеса и истовремено развоја одрживог коришћења природних ресурса (кошење, испаша). Систем који је успостављен претходних година, а који се базира на укључивању локалног становништва на реализацији активних мера заштите у деловима заштићеног подручја (углавном се то односи на испашу и крчење инвазивних врста) се показао у пракси као добар.

У функцији колаборативног управљања остваривана је активна сарадња са Шумском управом Суботица (Јавно предузеће „Војводинашуме“, Шумско газдинство Сомбор) око разних питања и кроз директну сарадњу чуварских служби. Такође и са Градом Суботица у вези питања из пољопривреде (закуп и лицитација пољопривредног земљишта у Суботичкој пешчари, услови заштите природе, могући видови коришћења) и заштите животне средине (инвазивне врсте) кроз пројекте реализације Програма заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта на заштићеним подручјима (уговор број II-320-99/2019 од 28.10.2019. године).

С обзиром да су активности на уносу података у базу (која обједињује чување, мере активне заштите и мониторинг стања популација заштићених и строго заштићених таксона) континуални – база се успешно развија у један систем који значајно олакшава рад управљача на заштићеном подручју и свих субјеката који су у директној, или индиректној вези.

Услови рада

Јавно предузеће „Палић–Лудаш“ је управљач на пет заштићених подручја у региону Суботице, а једно од њих је и ПИО „Суботичка пешчара“. Основна делатност Предузећа је заштита природе.

Сектор заштите природе у Јавном предузећу „Палић – Лудаш“ организован је у функцији обављања управљачких послова на заштићеним подручјима. Стручна служба задужена је за планирање, програмирање, праћење стања, извештавање и стручни и организациони надзор над радом чуварске службе. Чуварска служба обавља послове чувања, праћења стања и спровођења мера активне заштите природе. У оквиру стручне службе се, такође, обављају послови сарадње са корисницима и власницима парцела у заштићеном подручју. Обављају се и послови презентације и развоја едукативних садржаја и сарадње са локалним становништвом.

Активности на опремању Визиторског центра Лудаш у Хајдукову, који је поред пријема посетилаца и едукације и у функцији радног простора Управљача свих заштићених подручја у Суботици (током летњих месеци) одвијају се у континуитету.

Служба за заједничке послове Јавног предузећа „Палић–Лудаш“ (са седиштем на Палићу) обавља опште послове (менаџмент, финансије, набавке).

Тренутно је у Сектору заштите природе запослено 10 лица, од којих су 4 са ВСС – VII степен, 3 са ВСС – VI степен, 2 са ССС – IV, а 1 је НСС. Управљач задовољава све критеријуме у односу на Правилник о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја („Службени гласник РС“ број 85/2009) и има организовану чуварску службу са руководиоцем чуварске службе.

Делатност Сектора заштите природе се финансира преко наменских средстава из буџета Града Суботице и путем конкурса за суфинансирање Републике Србије. Едукативни и екотуристички програми су још у развоју и у догледном периоду се не очекује неки значајнији помак. Највећа сметња је забрана запошљавања у јавном сектору и, сходно наведеном, недостатак стручног кадра који би био укључен у пројекте израде екотуристичких програма, као и у њихову реализацију. Потражња је велика и значајно превазилази капацитете управљача. Процењено је да би, у случају развоја наведених програма, број посетилаца могао да се удесетостручи. Свакодневно се јављају школе, факултети и разне организоване групе, које се интересују за програме и боравак у резервату, међутим – управљач, због малог броја запослених, нема начина да посете реализује. Ниво реализације посета у 2019. години је изискивао прековремени и волонтерски рад запослених код управљача.

Разлози због којих се програм и остварени резултати евентуално разликују

Годишњи програм управљања заштићеним подручјем Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“ је готово у потпуности реализован, како кроз средства потраживана за реализацију Програма управљања од надлежног Министарства, тако и кроз средства која су реализована у односу на одлуку о накнадама за коришћење заштићеног подручја.

Имајући у виду да Јавно предузеће „Палић – Лудаш“ поред Предела изузетних одлика „Суботичка пешчара“ управља са још четири заштићена подручја (око 7500 ha), постојећа кадровска структура није задовољавајућа (недовољан број стручних сарадника потребних профила, као и неговатеља животиња са адекватном стручном спремом) и то отежава рад у сектору, односно реализацију годишњих програма управљања заштићеним подручјима. За успешно функционисање управљача, неопходно би било да за ПИО „Суботичка пешчара“ постоји посебан стручни сарадник

одговарајућег профила који би радио на координацији реализације програма управљања и који би управљао пројектима на овом заштићеном подручју. Као и код развоја едукативних програма и екотуристичких садржаја, у догледном периоду се не очекује неки значајнији помак. Највећа сметња је забрана запошљавања у јавном сектору и, сходно наведеном, недостатак стручног кадра, чувара и неговатеља животиња. Развојем нових садржаја, како кроз своје програме, пројекте и активности, тако и кроз разне међународне пројекте, управљач шири дијапазон својих активности и обим послова. Током 2019. године се јасно видела диспропорција у односу броја реализованих ставки из пројеката и броја ангажованих – запослених лица код управљача. У наредном периоду, у случају да не дође до неких измена, јасно је да ће управљач неке од својих делатности морати да укине.

III ЗАШТИТА, ОДРЖАВАЊЕ, ПРАЋЕЊЕ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРИРОДНИХ И СТОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ

1. Приоритетне мере и активности на управљању природним вредностима

1.1. Чување

1.1.1. Начин рада чуварске службе

Чување и надзор у ПИО „Суботичка пешчара“ је континуиран задатак у циљу превентивне заштите природних вредности и њихових станишта. Спроводио га је чуварска служба у сарадњи – кроз колаборативно управљање – са осталим корисницима простора (у координацији са њиховим чуварским службама) – Јавно предузеће „Војводинашуме“, Шумско газдинство Сомбор, Шумска управа Суботица.

Чувари заштићеног подручја су током године надгледли спровођење режима заштите природних вредности, намену и коришћење површина од стране свих корисника простора као и посетилаца заштићеног подручја. О свим предузетим мерама и променама насталим на подручју извештавано је континуирано кроз теренски дневник. Стручна служба је континуирано пратила стање, обавештавала је кориснике о неопходности заустављања започете активности која није у складу са мерама заштите (легитимисано је 28 лица, прегледано 9 простора, 3 возила и 1 пловило; изречено је 5 забрана радова и издато је 3 налога за враћање у претходно стање – до 11.12.2019. године).

Настављено је са системским праћењем спровођења услова заштите природе у сарадњи са инспекцијом (праћено је и контролисано 10 решења у условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе (а издато је 15 решења о условима заштите природе) – до 11.12.2019. године).

Рад чуварске службе је делом суфинансиран средствима Министарства заштите животне средине по уговору број 401–00–311/2019–04 од 22.03.2019. (плата за једног чувара заштићеног подручја који обавља чување на свим заштићеним подручјима од националног значаја – средства су, конкретно, опредељена за бруто зараду једног чувара који је распоређен на ПИО „Суботичка пешчара“), а делом средствима града Суботице кроз реализацију Уговора о суфинансирању Годишњих програма управљања заштићеним подручјима Парк природе „Палић“ и Споменик природе „Стабла хрста

лужњака на Палићу" (Уговори број: П-401-359/2019 од 07.05.2019. године и П-401-318/2019 од 28.03.2019. године.)

Настављено је са радом на интерактивној бази података за сва заштићена подручја којима управља ЈП „Палић – Лудах“. Показало се да се основни циљеви успостављања базе – повећана ефикасност праћења делатности чуварске службе, као и адекватног планирања обиласка терена и извршења осталих радних задатака, успешно реализују.

Чувари на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“ – су Ото Секереш – има Јединствени регистарски број чувара 0011 (број уверења и датум издавања уверења: 152-02-305/2015-17 од 06.07.2015.) и Саша Вујић – Јединствени регистарски број чувара 0324 (број уверења и датум издавања уверења: 152-02-93/2016-17 од 08.03.2016.). Чувари имају израђене службене легитимације чувара заштићеног подручја у складу са Правилником о обрасцу службене легитимације чувара заштићеног подручја („Службени гласник Републике Србије“ број 117/2014 и 97/2015). Чувари поседују службену одећу и обућу у складу са Правилником о службеној одећи чувара заштићеног подручја („Службени гласник Републике Србије“ број 117/2014 и 93/2015).

Средства бруто зараде чувара ЗП				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	1.200.000,00	1.127.351,23	83	Чуварска служба
Буџет јединице локалне самоуправе	260.647,92	204.985,00		
Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	85.631,99	77.900,00		
Укупно	1.546.279,91	1.410.236,23		

Током 2019. године, стручна служба управљача је континуирано радила на пословима управљања заштићеним подручјем кроз: израду Програма управљања за 2020. годину, извештаја о остваривању програма управљања за 2019. годину, израду пројеката мера активне заштите (ревитализација станишта кошењем и уклањањем подраста у I, II и III степену заштите) и програма динамике активности на управљању популацијама строго заштићених врста (шафрањика, модроврана, слепо куче и друге заштићене и строго заштићене врсте). Рађено је и на програму реинтродукције врсте текуница – *Citellus citellus*. На основу препоруке стручног надзора Покрајинског завода за заштиту природе, на појединим, разматраним локалитетима за реинтродукцију, после две године кошења, реализује се испаша козама и овцама. Надамо се да ће наредне године, терен бити спреман за реинтродукцију ове строго заштићене и изузетно угрожене врсте сисара. Програм реинтродукције текунице је започео пре више од четири године. Тада се, на основу података о распрострањењу ове врсте, приступило разматрању могућности реинтродукције. Иако до писаних трагова о постојању текуница на овом подручју нисмо дошли, предања и усмена сведочења, као и одговарајуће биогеографске и станишне карактеристике подручја су нам биле довољне да почнемо са реализацијом идеје. Такође, подршка Покрајинског завода за заштиту природе, кроз усмеравања и стручну помоћ, нам је представљала велику

мотивацију. Првобитна идеја нам је била да на периферији града Суботице и Кањиже, ван заштићених подручја, идентификујемо локације на којима је евидентна угроженост популације текуница (локални аеродром у Бикову, уски појас уз пругу у јужном делу града – „Пачирска пруга“ и друга микростаништа на којима текуницама, због абиотичких и биотичких фактора, прети нестанак). На основу података Покрајинског завода, популација на аеродрому „Биково“, је, без обзира на изузетно мали ареал и бројне неповољне факторе – стабилна. Популација на уском појасу (отприлике 20 метара уз „Пачирску“ пругу у дужини од један километар) је врло мала, али је евидентна активност јединки. Због изградње „У – крака“ аутопута и постојећег урбанистичког плана који у том делу предвиђа већу урбанизацију, алокација ове популације би била врло значајна и према сугестијама Завода. Четири године уназад управљач ПИО „Суботичка пешчара“ у континуитету ради на успостављању услова који би омогућили опстанак стабилне популације текунице. Будући да је 2000. године површина овог заштићеног подручја у великом делу преорана (пре заштите), успешним мерама ревитализације су се успоставила секундарна станишта са одговарајућим индикаторским врстама. Кошење и то најмање два до три пута годишње, је било једна од активности која је довела до садашњег повољног стања. С обзиром да кошење јесте ефикасно, али је и знатно скупље од испаше, а на основу препорука Завода и колега из Мађарске (Национални парк „Кишкуншаг“), управљач се определио за спровођење ове мере активне заштите природе. Она ће се реализовати на мањој површини у односу на површину која се коси, али ће комбиновање ове две методе у наредном периоду довести до успостављања задовољавајућег стања за успостављање популације текуница.

Реализована је испаша у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе број: 03–1111/2 од 17.06.2017. године и 03–2394/2 од 03.10.2018. године.

Рад стручне службе је делом суфинансиран средствима Министарства заштите животне средине по уговору број 401–00–311/2019–04 од 22.03.2019., а делом средствима града Суботице.

СРЕДСТВА ЗА БРУТО ЗАРАДЕ ОСТАЛОГ ОСОБЉА ЗАПОСЛЕНОГ КОД УПРАВЉАЧА				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршила ц посла
Министарство заштите животне средине	80.000,00	80.000,00	83	Стручна служба
Буџет јединице локалне самоуправе	1.041.600,00	901.000,00		
Сопствени приходи од обављања делатности	0,00	116.893,38		
Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	45.072,05	45.072,05		
Укупно	1.166.672,05	1.142.965,43		

1.1.2. Опремљеност

Реализована је набавка резервних делова за теренских возила (чамаца, мотора, аутомобила), трошкови регистрације, атест за гас и трошкови горива за рад чуварске службе што је реализовано сопственим приходима управљача.

СРЕДСТВА ОСТАЛЕ ТРОШКОВЕ ЧУВАРСKE СЛУЖБЕ – гориво, регистрац., одећа, обућа, опрема возила				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	300.000,00	0,00	92	Чуварска служба Управљача
Сопствени приходи од обављања делатности	249.375,00	538.846,33		
Укупно	549.375,00	538.846,33		

1.1.3. Обука

Настављена је обука чувара ради примене прописа у складу са Законом о заштити природе и другим законима. Ова обука се реализује континуално. Обуку је реализовала стручна служба управљача у оквиру свог редовног посла, као и надлежна инспекција приликом редовне контроле управљача.

И током 2019. године је наша чуварска служба у више наврата учествовала у обуци и теренском раду чуварске службе Националног парка „Кишкуншаг“ (Мађарска). Теме у оквиру обуке су се делом односиле на рад на терену – вођење теренских белешки и поступање са прекршиоцима на терену. Представници управљача – стручне и чуварске службе су присуствовали и разним семинарима и предавањима у вези са очувањем/ ревитализацијом слатина, влажних и сувих ливада са испашом стоке (воденим биволима и сивим – подолским говечетом).

Управљач је организовао више интерних обука за запослене у сектору заштите природе – употреба ГПС уређаја, употреба и унос података у базу података, руковање пловилом (веслање и вожња моторног чамца).

Током марта месеца 2019. године, чувари заштићеног подручја: Милан Вукотић, Саша Вујић и Ото Секереш су успешно положили проверу знања из ваздухопловних прописа, након што су претходне године прошли обуку управљања беспилотном летилицом – дроном. Наведени чувари поседују потврду о положеном испиту за оператере дрона Директората Цивилног Ваздухопловства. Потврде су издате са датумом: 27. март 2019. године, а издате дана 01.04.2019. године, под бројем 313-07-0069/2019-0002/0003.

Рад на развијању базе података - ГИС				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планиран а средства	Реализован а средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	32.160,00	0,00	100	
Сопствени приходи од обављања делатности	8.040,00	0,00		
Буџет јединице локалне самоуправе	0,00	40.200,00		
Укупно	40.200,00	40.200,00		

1.2. Одржавање

1.2.1. Управљање отпадом

Континуирано се одвијају активности на одржавању реда и чистоће на одређеним локацијама: на Тресетишту, северно језеро, акумулација Мајдан. Чуварска служба приликом редовних обилазака сакупља и односи смеће и у случају да затекне прекршиоце на терену, обавља разговор и налаже враћање у првобитно стање. Већином, затичу се само веће количине смећа, а били су уочени и остаци појединачних спаљивања смећа на неким локацијама (обала акумулације Мајдан).

Чуварска служба и даље бележи енормну појаву илегалних депонија које су настале на локацијама где су некада постојали контејнери – уз путеве на подручју МЗ „Келебија“, а где је становништво одлагало отпад. Будући да су контејнери уклоњени и да је површина где су они били постављени испуњена смећем, прекршиоци одлажу смеће на локације у заштићеном подручју. Чуварска служба је и ове године идентификовала преко 10 нових илегалних одлагалишта смећа, поред већ постојећих 30, одакле чуварска служба безуспешно односи смеће у континуитету.

Количина отпада, услед кретања и боравка миграната у заштићеним подручјима према Републици Мађарској (ПИО „Суботчка пешчара“ и СРП „Селевењске пустаре“), је и даље веома велика. Због наведеног се појавила и потреба санирања штете која је настала на стаништима природних реткости услед боравка великог броја људи у дужем периоду. Штета је санирана, тачније, кошењем и спречавањем пролажења су се наведена станишта већим делом ревитализовала, уз, наравно, појачано присуство чуварске службе на терену. Такође, отпад који је сакупљан у континуитету од стране чуварске службе, допремљен је до сабирног центра који се налази на Палићу, одакле је даље преузела надлежна комунална служба.

И током 2019. године су биле организоване активности заједничког сакупљања смећа у ПИО „Суботчка пешчара“ и то са Удружењем љубитеља природе „Пожели жељу“ и Железничким планинарским клубом „Спартак“ из Суботице. Већим делом, активности на уклањању отпада су реализоване активностима запослених у предузећу (чуварска, пољочуварска служба и запослени у радној јединици „Паркови“).

Активности на сакупљању отпада су реализоване сопственим средствима управљача.

СРЕДСТВА ЗА САКУПЉАЊЕ И ОДВОЖЕЊЕ ОТПАДА				
Средства за ову намену обезбеђује се:	планирана средства	реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	240.000,00	0,00	92	Управљач
Сопствени приходи од обављања делатности	60.000,00	145.789,50		
Укупно	300.000,00	145.789,50		

1.2.2. Одржавање постојећег мобилијара

Планирана поправка (замена носача, лакирање, фарбање) едукативних табли, канти и осматрачница дуж едукативних стаза је реализована. С обзиром да је прошле

године већим делом све обновљено, током 2019. године је било потребе за врло мало корективних радова. Све активности су реализоване средствима управљача.

Одржавање постојећег мобилијара				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Сопствени приходи од обављања делатности	50.000,00	50.000,00	100	
Укупно	50.000,00	50.000,00		

1.3. Обележавање

И током 2019. године је урађена допуна и обнова граничних стубова у заштићеном подручју у складу са Правилником о начину обележавања заштићених природних добара (Службени гласник Републике Србије, број 30/92, 24/94 и 17/96). Обновљене су и табле које указују на забрану приступа у I степен заштите – табле су обнављане више пута током године. С обзиром да је тренд уништавања информативних табли и даље у порасту (на недељном нивоу се уништавају), управљач је приморан да израђује налепнице које се постављају на већ постојеће објекте, између осталог и због великих трошкова обнове комплетних табли. Обављена је замена оштећених и уништених стубова који дефинишу границу I степена заштите – такође, у више наврата (по основном обележавању).

Обележавање заштићеног подручја је реализовано из сопствених средстава предузећа. Материјал (стубови и други елементи) који је кориштен за обележавање – замену уништених табли – је купљен средствима из 2018. године.

СРЕДСТВА ЗА ОБЕЛЕЖАВАЊЕ (ОБНАВЉАЊЕ УНИШТЕНИХ ОЗНАКА ГРАНИЦА И ТАБЛИ)				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	54.400,00	0,00	92	Управљач
Сопствени приходи од обављања делатности	13.600,00	0,00		
Укупно	68.000,00	0,00		

1.2.3 Заснивање и успостављање базе података (катастар, ГИС и др.)

Настављено је са уносом података у базу која се односи на спровођење режима и мера заштите и унапређивања. У циљу ефикаснијег праћења делатности чуварске службе, као и адекватног планирања обиласка терена и извршења осталих радних задатака, наставила је са радом и база података за сва заштићена подручја којима управља ЈП „Палић–Лудаš” у виду чувања свих релевантних података (база локација, база фотографија).

База је и ове године допуњена великим бројем фотографија заштићеног подручја, ретких и угрожених врста. Конкретних елемената за пријаву надлежној инспекцији није било. Поднета је једна прекршајна пријава за криволов у режиму

заштите I степена. ГПС – опрема, којом Управљач располаже, је повећала квалитет постојеће базе података, јер се сада, осим фотографија, запажања и других релевантних података, уносе и тачне географске координате места на коме се налази популације ретких врста, као и величина популације и њен просторни распоред. Настављена је пракса повезивања теренских белешки чувара (теренски дневник), теренске пријаве, пријаве Инспекцији, фотографија недозвољене активности и тачних координата места (степен заштите) на ком се десила предметна недозвољена активност у једну целину. Показало се да то значајно повећава квалитет рада и убрзава ток процедуре. Проблем за унапређивање ове функције је, свакако, недовољан број кадрова одговарајуће стручне спреме, недовољног броја стручног људства за обраду ових података и недовољна фреквенција излазака на терен у функцији мониторинга (због других обавеза).

База се показала као врло корисна, с обзиром да су сви елементи који су нам неопходни за припрему реализације одлуке о накнадама, унети. Конкретно – сви релевантни подаци који су потребни за наплату код различитих субјеката су квантификовани (електроводови, телефонска инфраструктура, водопривредни објекти, гасовод). Управљач јенаставио са употребом „NaturaList“ базу, бесплатну апликацију Google Play. Сви подаци се, након уноса, преузимају у форми табеле.

Настављени су информатички радови у оквиру Географско – Информационог Система (GIS). Настављено је са прикупљањем и усклађивањем потребних елемената система (рачунари, картографија, катастарски подаци и пратеће информације). Кроз сарадњу са Националним парком „Кишкуншаг“ чуварска и стручна служба је добила велику подршку (у смислу активности на терену и обуке у раду са одређеним програмима).

Активности су се реализовале из сопствених средстава.

2. Приоритетне мере и активности на управљању културно–историјским вредностима

- Међуопштински завод за заштиту споменика културе Суботица води податке о непокретним културним добрима и евидентираним добрима на подручју и прописао је мере за њихову заштиту. Током 2019. године није било активности осим надзора чуварске службе, али су оне најављене за 2020. годину.

3. Управљање природним ресурсима

3.1. Мониторинг – праћење стања

Настављене су активности на мониторингу станишта строго заштићених врста у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе из Новог Сада. Наставило се и праћење распрострањења неких инвазивних врста биљака, поготову тренд распрострањања у односу на спровођење мера активне заштите природе. Започела је реализација IPA пројекта у вези са распрострањеношћу инвазивних таксона (програм прекограничне сарадње Мађарска – Србија у оквиру другог позива са пројектом „Nature Protection From Invasive Plant Species“. Пројакат обухвата активности и мониторинга инвазивних врста, анализе банке семена у земљишту, постављање мерних станица за мерење концентрације полена у ваздуху, механичко и хемијско сузбијање

амброзије, едукативне активности и израду базе података инвазивних биљака на територији наших заштићених подручја).

Резултати картирања у 2019. години

Картирање инвазивних врста у ПИО „Суботичка пешчара“ одвијало се у интервалу од 21.05.2019. до 25.08.2019. са укупно 9 теренских излазака. Покривене су следећи локалитети заштићеног подручја: Кривоблатска шума, Дашчанска шума Храстовача, долина Киреша, Букваћ, Крчевине и Тресетиште.

Теренским обиласцима забележено је укупно 505,62 ха површине заштићеног подручја под инвазивним врстама. На терену, у истраживаним састојинама, забележено је укупно 11 инвазивних врста у периоду када су обављана теренска истраживања.

Листа забележених инвазивних врста на ПИО „Суботичка пешчара“

Научни назив врсте	Народни назив врсте	Просечна заступљеност (јединка / m ²)
<i>Asclepias syriaca</i>	циганско перије	18
<i>Solidago canadensis</i>	канадска штапика	17
<i>Celtis occidentalis</i>	амерички копривић	8
<i>Ambrosia artemisiifolia</i>	амброзија	8
<i>Erigeron canadensis</i>	репушњача	5
<i>Robinia pseudoacacia</i>	багрем	4
<i>Eleagnus angustifolia</i>	дафина	1
<i>Acer negundo</i>	јавор пајавац	1
<i>Ailanthus altissima</i>	кисело дрво	1
<i>Gleditsia triacanthos</i>	гледичија	1
<i>Erigeron annuus</i>	красолика	1

Најзаступљенија инвазивна врста која се јавља на ПИО „Суботичка пешчара“ је врста *Asclepias syriaca* са густином од 18 биљака по m². Ова врста се чак јавља и унутар шумских станишта те је теренским истраживањем забележено јављање ове врсте и унутар шумских станишта. Такође ова врста се јавља и на стаништима аутохтоних строго заштићених биљних врста, те су ове врсте услед убрзаног ширења инвазивних врста у опасности да изгубе станиште.

Asclepias syriaca унутар шумског станишта

Asclepias syriaca у ширењу на станиште пешчарске перунике

На шумским чистинама једна од најзаступљенијих дрвенастих врста је *Celtis occidentalis* са густином од 8 биљака по m^2 . Ова врста у заједници са врстом *Robinia pseudoacacia*, *Ailanthus altissima* и *Gleditsia triacanthos* представља проблем јер се убрзава сукцесија станишта и долази до убрзаног зарастања шумских чистина.

Шумска чистина унутар борове шуме зарасла врстом *Celtis occidentalis*

ПИО „Суботичка пешчара“ са картираним локалитетима под инвазивним врста

И током 2019. године се у континуитету одвијао мониторинг станишта заштићених и строго заштићених врста. Предмет мониторинга у ПИО „Суботичка пешчара“ су већином птице (51 таксона) и знатно мањи број биљних таксона (7), инсеката (2 таксона), рибе (1 таксон), водоземци (4 таксона), гмизавци (1 таксон), сисара (11 таксона) – према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива.

Мониторинг обавља чувар водич приликом редовних обилазака терена и стручни сарадник у сезонским периодима. Подаци се уносе у базу података. Настављено је бележење локације значајних популација ГПС уређајима.

И по овом основу је настављена сарадња са Националним парком „Кишкуншаг“ из Мађарске – радило се на униформисању система мониторинга у смислу појачаног праћења стања таксона који се у Мађарској налазе на листи Natura 2000 врста. Утврђене су значајне врсте које се налазе са обе стране границе и направљен је план и динамика праћења популација наведених врста. У Србији још увек не постоји јединствена листа Natura 2000 врста, али ми очекујемо да ће велики број врста које смо дефинисали ући на будућу листу. У случају да, ипак, неке врсте не уђу – свакако ћемо имати податке о врстама које се налазе на листи заштићених и строго заштићених врста – *Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива*.

Настављено је праћење станишта строго заштићених врста у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе. Настављено је праћење распрострањења неких инвазивних врста биљака (*Acer negundo*, *Ailanthus altissima*, *Ambrosia artemisifolia*, *Asclepias syriaca*, *Celtis occidentalis*, *Fraxinus pennsylvanica*, *Gleditsia triacanthos*, *Robinia pseudoacacia*), као и тренд распрострањења у односу на спровођење мера активне заштите природе.

Рбр.	Назив	Народни назив (српски)	IUCN
1	<i>Centaurea sadlerana</i>	зечина, козја брада, седлеров различак	
2	<i>Astragalus dasyanthus</i>	вунасти козинац	
3	<i>Cirsium brachycephalum</i>	краткоглавичаста паламида	Least Concern – LC
4	<i>Colchicum arenarium</i>	мразовац пешћарски	Least Concern – LC
5	<i>Dianthus diutinus</i>	пешћарски каранфил	Endangered B1 – EN
6	<i>Iris arenaria</i>	пешћарска перуника	
7	<i>Plantago schwarzenbergiana</i>	Шварценбергова боквица	
Insecta			
1	<i>Lycaena dispar rutila</i>		
2	<i>Maculinea (Phengaris) teleius</i>	мочварни мравник	Near Threatened – NT
Ihtiofauna			
1	<i>Misgurnus fossilis</i>	чиков	Least Concern – LC
Batrahofauna			
1	<i>Hyla arborea</i>	гаталинка	Least Concern – LC
2	<i>Pelobates fuscus</i>	жаба чешњача	Least Concern – LC
3	<i>Rana dalmatina</i>	шумска жаба	Least Concern – LC
4	<i>Triturus dobrogicus</i>	подунавски мрмољак	Near Threatened – NT
Herpetofauna			
1	<i>Emys orbicularis</i>	барска корњача	Lower Risk/near threatened – LR/NT
Ornitofauna			
1	<i>Acrocephalus paludicola</i>	источни трстењак	Vulnerable A2c – V
2	<i>Alauda arvensis</i>	пољска шева	Least Concern – LC

3	<i>Alcedo atthis</i>	водомап	Least Concern – LC
4	<i>Anas (Spatula) querquedula</i>	гроговоцац	Least Concern – LC
5	<i>Anthus campestris</i>	степска трептељка	Least Concern – LC
6	<i>Ardea purpurea</i>	црвена чапља	Least Concern – LC
7	<i>Ardeola ralloides</i>	жута чапља	Least Concern – LC
8	<i>Athene noctua</i>	кукумавка	Least Concern – LC
9	<i>Aythya ferina</i>	риђоглава патка	Least Concern – LC
10	<i>Aythya nyroca</i>	патка њорка	Near Threatened – NT
11	<i>Botaurus stellaris</i>	водени бик	Least Concern – LC
12	<i>Caprimulgus europaeus</i>	легањ	Least Concern – LC
13	<i>Carduelis cannabina</i>	конопљарка	Least Concern – LC
14	<i>Chlidonias hybrida</i>	белобрка чигра	Least Concern – LC
15	<i>Chlidonias niger</i>	црна чигра	Least Concern – LC
16	<i>Ciconia ciconia</i>	бела рода	Least Concern – LC
17	<i>Circus aeruginosus</i>	еја мочварица	Least Concern – LC
18	<i>Circus pygargus</i>	еја ливадарка	Least Concern – LC
19	<i>Coracias garrulus</i>	модроврана – златоврана	Near Threatened – NT
20	<i>Coturnix coturnix</i>	препелица	Least Concern – LC
21	<i>Crex crex</i>	прдавац	Least Concern – LC
22	<i>Falco tinnunculus</i>	ветрушка	Least Concern – LC
23	<i>Galerida cristata</i>	ћубаста шева	Least Concern – LC
24	<i>Gallinago gallinago</i>	барска шљука	Least Concern – LC
25	<i>Haliaeetus albicilla</i>	белорепан	Least Concern – LC
26	<i>Hippolais pallida</i>	сиви вољић	Least Concern – LC
27	<i>Hirundo rustica</i>	сеоска ласта	Least Concern – LC
28	<i>Ixobrychus minutus</i>	чапљица	Least Concern – LC
29	<i>Jynx torquilla</i>	вијоглава	Least Concern – LC
30	<i>Lanius collurio</i>	руси сврачак	Least Concern – LC
31	<i>Lanius minor</i>	сиви сврачак	Least Concern – LC
32	<i>Limosa limosa</i>	муљача	Near Threatened – NT
33	<i>Lullula arborea</i>	шумска шева	Least Concern – LC
34	<i>Merops apiaster</i>	пчеларица	Least Concern – LC
35	<i>Miliaria calandra</i>	велика стрнадица	Least Concern – LC
36	<i>Muscicapa striata</i>	сива мухарица	Least Concern – LC
37	<i>Nycticorax nycticorax</i>	гак	Least Concern – LC
38	<i>Oenanthe oenanthe</i>	обична белогуза	Least Concern – LC
39	<i>Otus scops</i>	ћук	Least Concern – LC
40	<i>Parus cristatus</i>	ћубаста сеница	Least Concern – LC
41	<i>Perdix perdix</i>	јаребица	Least Concern – LC
42	<i>Pernis apivorus</i>	осичар	Least Concern – LC
43	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	обична црвенперка	Least Concern – LC
44	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	шумски звиждак	Least Concern – LC
45	<i>Picus viridis</i>	зелена жуна	Least Concern – LC

46	<i>Riparia riparia</i>	брегуница	Least Concern – LC
47	<i>Streptopelia turtur</i>	грлица	Least Concern – LC
48	<i>Tringa totanus</i>	црвеноноги спрудник	Least Concern – LC
49	<i>Tyto alba</i>	кукувија	Least Concern – LC
50	<i>Upupa epops</i>	пупавац	Least Concern – LC
51	<i>Vanellus vanellus</i>	вивак	Least Concern – LC
Teriofauna			
1	<i>Apodemus agrarius</i>	пругасти миш	Least Concern – LC
2	<i>Cricetus cricetus</i>	хрчак	Least Concern – LC
3	<i>Erinaceus europaeus</i>	јеж	Least Concern – LC
4	<i>Felis silvestris</i>	дивља мачка	Least Concern – LC
5	<i>Lutra lutra</i>	видра	Near Threatened – NT
6	<i>Microtus arvalis</i>	волухарица	Least Concern – LC
7	<i>Musccardinus avellanarius</i>	пух лешникар	Least Concern – LC
8	<i>Mustela eversmanii</i>	степски твор	Least Concern – LC
9	<i>Mustela putorius</i>	мрки твор	Least Concern – LC
10	<i>Nannospalax leucodon</i>	слепо куче	Data Deficient – DD
11	<i>Plecotus austriacus</i>	љиљак	Least Concern – LC

Настављене су активности на локалитету за хранилиште птица грабљивица. Од успостављања хранилишта и изградње осматрачнице, прате се заштићене и строго заштићене врсте птица. Активности су финансиране из сопствених ресурса.

Настављена су еволуциона истраживања пешчарске перунике (*Iris humilis*), која реализује Институт за биолошка истраживања „Синиша Станковић“ – истраживач истраживача Стевана Аврамова, истраживача сарадника Института за биолошка истраживања „Синиша Станковић“, који је евидентирао стање станишта и цветање врста *Iris humilis* (пешчарска перуника) и *Iris pumila* (патуљаста перуника). У питању је вишегодишњи пројекат за који истраживач поседује решење о условима заштите природе број: 03–3374/2 од 19.01.2018. Управљач је издао сагласност на наведене активности, а истраживања на терену су реализована у пратњи чуварске службе управљача. С обзиром да је за истраживача био значајан плод наведених биљака, узорци нису могли да буду узети, пошто ове године јединке нису плодоносиле.

Реализован је мониторинг (апсолутно пребројавање) јединки шафрањике (*Bulbocodium versicolor*) на свим до сада евидентираним локалитетима. Идентификовано је преко 63.000 јединки у цвету, што је више него упола мање у односу на претходну годину. Претпоставка је да је евидентиран значајно мањи број јединки током 2019. године, јер су временски услови били изузетно лоши у периоду када је требало да се реализује апсолутно бројање. Такође, није установљен „пик“ цветања на свим локалитетима истовремено, што је додатно отежало синхронизовано бројање. Током претходних година, управљач је организовао бројање током пет дана у низу. Ове године то није било могуће, услед јаке кише. Због свега наведеног, сматрамо да резултати до којих смо дошли током 2019. године нису реални, тачније, бројност јединки није опала, само нису евидентирани правовремено.

У сарадњи са стручњацима Националног парка „Кишкуншаг“ и Мађарске академије наука, идентификоване су све постојеће хумке слепог кучета (*Nannospalax (leucodon) montanosyrmensis*) – и 2019. године је рађено апсолутно пребројавање у пролоће и јесен. Установљено је да на подручју Предела изузетних одлика „Суботичка пешчара“ и постоји преко 1280 хумки, од којих су 690 пречника већег од један метар и преко 590 хумки пречника мањег од метар. Установљено је да се на неким локацијама популација померила за 5 – 10 метара, али да је и даље активна.

Током године су идентификована нова налазишта више биљних и животињских врста, о чему је обавештен надлежни Завод о заштити природе – достављене су тачне локације, ареали распрострањења популације, фотографије и број јединки.

Од значајних података мониторинга – праћења стања, можемо и ове године навести и идентификацију активног гнезда белорепана (*Haliaeetus albicilla*), где је усановљено да је гнезђење започело, као и прошле године, али се није успешно реализовало до краја. Такође, на једној локацији овог заштићеног подручја, је идентификовано гнездо осичара (*Pernis apivorus*).

На основу података које стручна служба добија од чуварске службе, а и на основу заједничких обилазака терена, општи закључак је следећи: станишта која се налазе у процесу ревитализације и које управљач успева да одржава из средстава којима располаже, се обнављају и успешно одржавају искључиво кроз мере активне заштите природе. Сузбијање трске кошењем са површина на којима је примарно станиште влажна ливада је процес, за који се испоставило, да мора најмање три пута годишње да се примењује, како би се задржале карактеристике примарног станишта. Изостављањем само једног кошења, трска се шири и продире великом брзином. Због наведеног, управљач се определио да на већини површина које су под ревитализацијом (конкретно, влажне ливаде и слатине) успостави испашу подолским говедима и воденим биволима, будући да се наведени приступ показао као веома успешан у суседној Мађарској и њиховим заштићеним подручјима. Наш највећи проблем у наведеном процесу ревитализације је тај што, иако пројекат постоји већ годинама и има подршку Покрајинског завода за заштиту природе, надлежног Министарства (у стручном смислу и у смислу субвенционирања) и града, ипак, површине на којима би пројекат требало да се реализује, нису у потпуности у власништву државе, тачније, међу њима има значајан број приватних катастарских парцела. Власници наведених парцела, на жалост, немају довољно развијену свест у вези са заштитом природе, будући да не пристају да њихове парцеле уђу у програм ревитализације, без одговарајуће одштете. На пример, у Мађарској, власници површина које су у приватном власништву, а налазе се у заштићеном подручју (националном парку), добијају одговарајућу стимулацију (неки вид одштете), као и то да држава и иначе субвенционира органску пољопривреду и друге видове одрживог коришћења пољопривредног земљишта. У вези са мониторингом конкретних органских врста, управљач континуално броји појединачне јединке, прати распрострањење, као и ширење ареала биљних врста. У програму праћења стања су врсте које су едификатори значајних станишта, или значајни чиниоци наведених станишта. Исти је случај као и са стаништима – тамо где се успешно реализује ревитализација – јединке се појављују, а тамо где нисмо у могућности да спроводимо мере активне заштите природе – број, или стагнира, или се смањује. Током године су реализована истраживања на заштићеном подручју, за која је управљач дао сагласност:

Током 2019. године, управљач је издао више решења о сагласности у складу са чланом 57 и чланом 68 под 5а Закона о заштити природе („Сл. гласник РС“, бр. 36/09 и 88/10, 91/2010 – испр. и 14/16) за активности на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“:

- Током јануара месеца управљач је издао једно решење о сагласности у складу са чланом 57 и чланом 68 под 5а Закона о заштити природе („Сл. гласник РС“, бр. 36/09 и 88/10, 91/2010 – испр. и 14/16) за активности на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“ – Међународни цензус водених птица (IWC) и то Друштву за заштиту и проучавање птица Србије.
- Током априла месеца управљач је издао сагласност Природњачком музеју у Београду за обављање научно – истраживачке активности на фауни слепих мишева, степском твору и степском скочимишу током 2019. године. Решење је издато на бази дозволе Министарства заштите животне средине број. 353-01-154/2019-04 од 14. марта 2019. године
- Друга сагласност током априла је, такође издата Природњачком музеју у Београду и то за приступ станишту мале сасе (*Pulsatilla pratensis (nigricans)*), ради фотографисања
- Током јуна месеца, управљач је издао сагласност за ботаничко/фитоценолошка истраживања степске вегетације са ковиљем (*Stipa spp.*), Универзитета у Београду, Биолошког факултета – Институт за ботанику и Ботаничка башта „Јевремовац“. Решење је издато на бази дозволе Министарства заштите животне средине број. 353-01-505/2019-04 од 16. априла 2019. године
- Током јуна месеца управљач је издао два решења о сагласности у складу са чланом 57 и чланом 68 под 5а Закона о заштити природе („Сл. гласник РС“, бр. 36/09 и 88/10, 91/2010 – испр., 14/16 и 95/2018 – др. закон) за активности на заштићеном подручју Специјални резерват природе „Селевењске пустаре“ и то, конкретно за обављање научних истраживања – сакупљање инсеката из групе стеница (Heteroptera) у научноистраживачке сврхе, у оквиру пројекта „Стенице (Heteroptera) слатинских станишта Војводине III део – Елаборација метода брзе процене панонских слатина заснованих на стеницама“ у 2019. и 2020. години у СРП „Лудашко језеро“, СРП „Селевењске пустаре“ и ПИО „Суботичка пешчара“ за Удружење за развој и очување природних станишта Србије „HABIPROT“.
- Током септембра месеца управљач је издао сагласност за одржавање манифестације „45. Палићки сусрети“ и 7. Коло Војвођанске треккинг лиге (бр. 799-1/2019. Дана 25.09.2019.), који је одржано у периоду од 11-13. октобра 2019. године.
- Током октобра месеца управљач је издао следеће решење о сагласности у складу са чланом 57 и чланом 68 под 5а Закона о заштити природе („Сл. гласник РС“, бр. 36/09 и 88/10, 91/2010 – испр. и 14/16) за активности на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“:
- Сагласност за радове и активности на истраживању и сакупљању представнике флоре јетрењача (*Marchiantioophyta*) и маховина (*Bryophyta*) током 2019/2020. године (бр. 828/2019 од 08.10.2019.).

- Сагласност за обављање активности које су предвиђене пројектом „Заштитимо и очистимо Келебијску шуму“ на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“ (бр. 831/2019 од 09.10.2019.).

3.2. Реинтродукција и реколонизација

Настављене су активности на програму „Активна заштита модровране постављањем гнездилишних дупљи у Војводини” – током године нису постављене нове вештачке дупље, али су евидентирани гнездећи парови модровране на заштићеном подручју – евидентирано је гнежђење 7 парова модровране. Занимљиво је да је у једној вештачкој дупљи и 2019. године идентификовано гнежђење ћука (*Otus scops*). Током године је израђено укупно 30 вештачких дупљи за модровране. Пројекат се такође ради у сарадњи са Удружењем љубитеља природе „Riparia” из Суботице који ове активности финансирају кроз своје пројекте. Управљач учествује кроз надзор чуварске службе и пратњи на терену и кроз надзор активности од стране стручне службе.

19. октобра, са почетком у 16 часова је одржана дводневна радионица за модровране (од 19 – 20. октобра). Радионица је била изузетно успешна, бројала је преко 30 учесника – представника разних институција и појединаца који учествују и интересују се за заштиту модровране на локалном и глобалном нивоу. Презентоване су активности бројних удружења и појединаца, а разматрали су се и планови за наредну годину. Закључак конференције је, уједно и резултат овогодишњег броја парова модроврана у Србији, које су евидентирани у вештачким дупљама: 267 парова. С обзиром на изузетну успешност гнежђења, порука је да је неопходно наставити са свим активностима које су довеле до садашњег добрих резултата.

Настављене су и активности на уређењу и повећању функционалности локалитета за хранилиште птица грабљивица, у циљу њихове додатне прехране и накнадне реинтродукције на ове терене. Кроз сарадњу са Удружењем љубитеља природе „Riparia“, осматрачница је обновљена, боље изолована и уграђено је грејно тело и мобилни тоалет. Активности су реализоване у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе број 03 – 2158/2 од 05.10.2016. године. Од успостављања хранилишта и изградње осматрачнице, прате се заштићене и строго заштићене врсте птица – јастреб (*Accipiter gentilis*), орао белорепан (*Haliaeetus albicilla*), мишар (*Buteo buteo*), гаћасти мишар (*Buteo lagopus*), гавран (*Corvus cornix*), сврака (*Pica pica*), сива врана (*Corvus corone cornix*), а од сисара – дивља мачка (*Felis silvestris*), шакал (*Canis aureus*), лисица (*Vulpes vulpes*). Због близине коридора, примећен је орао крсташ (*Aquila heliaca*) и пољска еја (*Circus cyaneus*). И током 2019. године евидентирано је присуство и црног орла (*Aquila clanga*).

Активности су се финансирале већем делом из сопствених средстава Удружења, а малом делом и сопствених ресурса управљача.

Рађен је и мониторинг гнездећих парова шумске сове, у претходних година постављеним дупљама за шумске сове (*Strix aluco*). Евидентиран је један гнездећи пар.

Током 2019. године су настављене започете активности на реализацији пројекта *Праћење стања популација строго заштићених врста – станишта за потенцијалну реинтродукцију врсте *Spermophilus citellus* (текуница)*. Писани трагови о присуству

наведене врсте на подручју ПИО „Суботичка пешчара“ у прошлости – не постоје, него су информације о некадашњим локалитетима добијене од локалног становништва, које се на овом терену бави пољопривредом. У протекле три године идентификована су потенцијална станишта и обављен је стручни надзор од стране Покрајинског завода за заштиту природе. Предложени су локалитети на којима би, уз одржавање континуираним кошењем и испашом оваца, за две године могла да се успоставе одговарајућа станишта и услови за живот и успостављање стабилне популације текуница (карта и списак катастарских парцела у наставку текста). Управљач је наставио са кошењем на предвиђеним локалитетима, а започета је и испаша козама и овцама у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе за спровођење мера активне заштите природе – испашом – (решење број: 03–1111/2 од 17.06.2016. године и). Кошење (на местима где се не реализује испаша) и испаша се реализовало у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе за спровођење мера активне заштите природе кошењем број: 3–1367/2 од 11.08.2017., 03–1111/2 од 17.06.2017. године и 03–2394/2 од 03.10.2018. године.

Испаша се успешно реализује. Истиче трећа година како управљач на предметном локалитету реализује испашу. Терен је припремљен и очекује се алокација јединки текунице већ наредне године, уколико управљач успе да исходује одговарајућу дозволу Министарства.

Управљач у континуитету ради мониторинг вештачког гнезда за птице грабљивице – конкретно орлове (белорепан – *Haliaeetus albicilla* и крсташ – *Aquila heliaca*), које је поста вљено на локалитетима у II степену заштите.

Средства намењена за трошкове припреме станишта за боравак текунице				
Средства за ову намену обезбеђује се:	планирана средства	реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	80.000,00	0,00	92	Управљач
Сопствени приходи од обављања делатности	20.000,00	0,00		
Укупно	100.000,00	0,00		

3.3. Рекултивација

До сада на подручју није било активне рекултивације.

Настављена је израда Програма коришћења тршњака, у ком би били обрађени и поједини локалитети овог заштићеног подручја је и даље у изради. За друга заштићена подручја којима управљамо су исходовани услови заштите природе (Решење број 03–93/3 од 06.03.2015.). Услови заштите природе предвиђају израду комплексног програма коришћења тршњака у СРП „Лудашко језеро“, СРП „Селевењске пустаре“ и ПП „Палић“ за период 2015–2019. На основу добијених услова заштите природе (број 03–93/3 од 06.03.2015. за период 2015–2019. године) стручна служба је одредила локације (делови субјединице Лофеј на укупно око 5 хектара, део субјединице Траћик на укупно око 10 хектара) и услове како се може сећи. Чуварска служба обавља организацију и надзор ових активности. У сезони 2019/2020. до 10.12.2019. године, није било

заинтересованих. Рок за реализацију акотивности (за сезону 2019/2020) по условима заштите природе је 28. фебруар 2020. године.

Условима је предвиђено, поред осталих, снимање стања тршћака (и акватичних и копнених), одређивање микростаништа природних реткости унутар тих тршћака, комуникација са члановима локалне заједнице и сл., и због тога израда поменутог програма још није стигла до краја. Пре почетка израде Програма управљања тршћацима за цео регион, неопходно је да се на нивоу Града регулише ниво подземних вода и програм управљања водама у целом региону, како би се јасно дефинисале површине на којима су, у еколошком смислу, потребни тршћаци, као тампон појас, а где их треба уклањати због ширења на влажне ливаде, кроз програм ревитализације влажних ливада. Стручна служба управљача је у више наврата учествовала на састанцима са надлежним Заводом за заштиту природе, а у циљу решавања ове проблематике.

Управљач је пре две године код Градске управе Суботица иницирао формирање радне групе која би се бавила ревизијом постојеће водопривредне документације (ревизија правилника о водним режимима језера Палић, Лудаш и Крвавог језера), а у циљу доношења концепције одржавања и управљања режимом вода на сливном подручју језера Палић и Лудаш и целе Суботичке пешчаре. Одлуку да се обрати Градској управи, управљач је донео након низа неуспешних покушаја сарадње са надлежним водопривредним предузећем – Јавно водопривредно предузеће „Воде Војводине“, које је у складу са чланом 23. Закона о водама („Сл. гласник РС бр. 30/10 и 93/12), надлежно за управљање водним објектима на овом подручју. Високе вештачки одржаване водостаје, који су у претходним периодима били у функцији узгоја рибе, је потребно ускладити са новим функцијама појединих делова језера (пречишћавање воде, рекереација, заштита природе) и са потребама формирања појасева приобалне вегетације – тршћака и друге емерзне, субмерзне и флотантне вегетације. Указано је и да је водни режим на свим нашим заштићеним подручјима неповратно измењен још у 19. и 20. веку, а доношењем аката о заштити намера је била конзервирање, тачније, очување екосистема влажних станишта пешчарског и степског простора са високим предеоним и специјским диверзитетом. Предуслов за наведено је, свакако, добро управљање водним режимом на предметном подручју, сарадња са управљачем и надлежним заводом за заштиту природе у циљу доношења компромисних решења, што до сада није била пракса. Неконтролисано и са заштитом природе неусклађено управљање водама представља велики притисак на главне вредности због којих су наша подручја проглашена заштићеним. Током 2019. године је одржано три састанка, на којима су присуствовали представници свих релевантних институција. У новембру 2019. године је градској управи Суботице достављена документација у вези са претходном одлуком (из 1975. године), на бази које је накнадно донет правилник о водном режиму – донело га је надлежно водопривредно предузеће.

Активности су реализоване из сопствених ресурса.

Рекултивација				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Сопствени приходи од обављања делатности	50.000,00	50.000,00	92	
Укупно	50.000,00	50.000,00		

3.4. Ревитализација и мере активне заштите природе

Ревитализација се одвија на локалитетима станишта шафрањике (Крчевине – 11,5 ha). Реализује се спровођењем мера активне заштите крчењем дрвенастог подраста. Мере спроводи највећим делом чуварска служба, а мањим делом се реализују у сарадњи са Удружењем љубитеља природе „Riparia“. Модел сарадње са локалним становништвом се показао као изузетно добар, чиме се уводио и модел одрживог коришћења осетљивих станишта, међутим, предузеће не може да склапа споразуме/уговоре са приватним лицима, већ само са правним лицима.

У циљу ревитализације се реализује активност кошења на локалитетима код Крста, испод Јасеновачке шуме (код Карауле) и код школе – јужно од шпаргле. Овом мером је одржавано станиште са изворном травном вегетацијом (33,26 ha). Активност спроводи чуварска служба управљача у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе за спровођење мера активне заштите природе кошењем број: 3–1367/2 од 11.08.2017. Током 2019. године, кошење и уклањање подраста је реализовано и у оквиру две смене Међународног волонтерског радног кампа, у организацији Младих истраживача Србије – Волонтерског сервиса Србије и управљача, у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе број: 03–1294/2 од 18.06.2019. године. Циљ ових активности је успоравање сукцесије екосистема чишћењем појединих локалитета (кошење, уклањање младица дрвенастих биљака, одношење биомасе), на којима је опстанак природних реткости (строго заштићених и заштићених врста) и станишта угрожен, услед неповољних промена које доводе до сукцесије екосистема, или ширењем инвазивних алохтоних врста.

Реализовано је и кошење деградираних травних површина на којима се шире инвазивне врсте на локалитету код Карауле (22,5 ha).

Континуираном ревитализацијом ливадских површина у I степену (локалитети у долини речице Киреш дуж границе са Мађарском), спровode се мере одржавања ливада са контролисаним кошењем и испашом као активном мером заштите на око 200 ha. Чуварска и стручна служба управљача организују ове послове. Активност је и 2019. године реализована у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе (решење број: 03–1709/2 од 15.07.2017.), Мишљењем Покрајинског завода за заштиту природе 03–1106/2 од 17.05.2017. и Сагласношћу надлежног Министарства (број: 353–02–1319/2017–17 од: 14.08.2017.)

Настављене су активности на Хранилишту за птице грабљивице – локалитет у II степену заштите – активности су усклађене са режимима заштите. Хранилиште – осматрачница – је изграђено у октобру 2012. године, а први животињски отпад кланица и фарме је изнет 5. новембра исте године (храна пролази ветеринарску контролу и одобрење за изношење – све се одвија у складу са Решењем Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде број 323–02–01435/2013–05). Доношење хране обављају чувари на заштићеном подручју, а динамика износа је на седам дана у периоду октобар–април. Чуварска служба такође одржава површину хранилишта (организација кошења и односа биомасе) као и објекат осматрачнице. Храна се износи недељном динамиком у периоду од краја октобра текуће, до краја марта наредне године.

Појава великог броја грабљивица на хранилишту је омогућила и маркирање птица у складу са дозволом Министарства заштите животне средине број 353–01–

4/2019–04 од 13.03.2019. године). Маркирана је 1 јединка ветрушке (*Falco tinnunculus*) и две јединке мишара (*Buteo buteo*).

Активности су се финансирале из сопствених ресурса.

У делу који се односи на реинтродукцију и реколонизацију је описан пројекат који се односи на *Праћење стања популација строго заштићених врста – станишта за потенцијалну реинтродукцију врсте *Spermophilus citellus* (текуница)*. Кроз пројекат су реализоване активности на праћењу и унапређењу стања заштићеног подручја – конкретно, ревитализација и мере активне заштите природе. Управљач је наставио кошење и испашу на предвиђеним локалитетима, у складу са решењима о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе за спровођење мера активне заштите природе кошењем број: 3–1367/2 од 11.08.2017. и испашом – (решење број: 03–1111/2 од 17.06.2016. године и 03–2394/2 од 03.10.2018. године).

Током године су реализоване и активности појења птица – на појилице за птице је у сушним, летњим месецима и по више пута током недеље доношена вода, која се утакала у појилице.

Средства су добијена кроз Годишњи програм управљања – субвенције надлежног Министарства (Уговор број: 401–00–311/2019–04 од 22.03.2019. године).

Средства су намењена за превоз животиња, ветеринарске ус., додатна исхрана и дохрана птица –ЦАКОВИ, ФОЛИЈА				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	80.000,00	14.769,08	92	Управљач
Сопствени приходи од обављања делатности	20.000,00	0,00		
Укупно	100.000,00	14.769,08		

3.5. Пројекти и програми у области шумарства

Надзирање активности у шуми и сарадња на одржавању реда са Шумском управом Суботица – Шумско газдинство Сомбор – ЈП Војводинашуме, је била константна са и даље постојећим проблемима око одлагања отпада од стране локалног становништва и стварања илегалних депонија, као и са противзаконитом сечом и крађом дрвета које се депонује на локацијама која су станишта заштићених и строго заштићених таксона биљака, животиња и гљива.

Чувар заштићеног подручја је током редовних планских активности Шумске управе „Суботица“ указивао на станишта заштићених/строго заштићених врста на површинама у III степену заштите, како се током радова у шуми не би оштетили примерци и популације – биљне врсте и гнезда (кошење и тањирање пруга и просека, подизање засада са храном за дивљач на чистинама, сеча).

И током 2019. године, управљач је, у циљу активне заштите пешчарских станишта биљних врста на чистинама унутар шуме, организовао активности чишћења

и сакупљања грања и чишћења подраста на одређеним површинама у сарадњи са локалним становништвом.

3.6. Пројекти и програми у области ловства

Заштићено подручје обухвата већи део ловишта „Суботичке шуме“ којим газдује Шумско газдинство „Сомбор“, Шумска управа „Суботица“ на основу годишњих Планова који су у складу са Ловном основом ловишта „Суботичке шуме“ за период 2007—2017. године.

Чуварска служба је сарађивала са ловочуварском службом у надзору подручја, контрола криволова и помоћ у хватању починиоца.

Све активности су се одвијале кроз комуникацију и сарадњу са заинтересованим субјектима – Шумска управа, ловачка удружења и други. У више наврата је одржан састанак са представницима ловачких удружења, у циљу едукације у вези са границама заштићеног подручја, као и у вези са правилима понашања у заштићеном подручју.

3.7. Пројекти и програми у области рибарства

На основу законских обавеза (Закон о заштити и одрживом коришћењу риблиг фонда „Сл. гласник РС“, бр. 128/14) ЈП „Палић–Лудаш је доставио Покрајинском заводу за заштиту природе на мишљење предлог за утврђивање рибарских подручја у оквиру заштићених подручја на којима се управља.

У оквиру Предела изузетних одлика „Суботичка пешчара“ евидентиране су следеће водене површине, и предложене као делови будућег рибарског подручја:

- Мајдан песка – „Мајдан“ – II степен заштите,
- Тресетно језеро у I степену заштите,
- Тресетно језеро у II степену заштите,
- Водено окно 1 – I степену заштите,
- Водено окно 2 – делом у I делом у II степену заштите.

Завод је у свом мишљењу (број 03–2157/2 од 26.10.2016.) навео да Водено окно 1 (у I степену заштите), Водено окно 2 (делом у I делом у II степену заштите) и „Мајдан“ не представљају погодна станишта за останак риблих врста, и да у смислу члана 2, став 1, тачка 28 Закона о заштити и одрживом коришћењу риблиг фонда („Сл. гласник РС“, бр. 128/14) не могу се сматрати риболовним водама. Имајући у виду горе наведене, а на основу прописаних мера заштите из Уредбе о заштити Предела изузетних одлика „Суботичка пешчара“ („Сл. гласник РС“, бр. 127/03 и 113/04), Покрајински завод за заштиту природе сматра да на овим воденим стаништима не треба проглашавати рибарско подручје.

На основу члана Уредбе у режиму I степена заштите забрањује се коришћење природних богатстава и други облици коришћења простора и активности осим научних истраживања и контролисане едукације. Стога на Тресетном језеру у режиму заштите I степена није могуће прогласити рибарско подручје.

На подручју под режимом заштите II степена члан 5, став 2, тачка 16 Уредбе забрањује приступ посетиоцима, осим под посебним условима (просторно и временски ограничено). Тресетно језеро у II степену заштите представља станиште строго заштићених врста биљака и животиња типичних за тресетно земљиште и барске екосистеме. На подручју овог језера могуће је прогласити рибарско подручје, међутим

коришћење тог рибарског подручја треба да иде у правцу заштите аутохтоних врста риба и примена мера за унапређење њихових популација.

На основу горе наведене, ЈП „Палић–Лудаш“ ће наставити процедуру проглашења рибарског подручја у оквиру ПИО „Суботичка пешчара“ са тражењем посебних услова за коришћење Тресетног језера у II степену заштите.

Јавно предузеће „Палић – Лудаш“ располаже службом чувара заштићеног подручја на заштићеним подручјима, која обавља послове надзора и чувања рибљег фонда на територији овог заштићеног подручја.

Уређење традиционалног места за излет – „Мајдан“				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планиран а средства	Реализован а средства	%	Извршилац посла
Буџет јединице локалне самоуправе	808.000,00	0,00	0	Треће лице
Укупно	808.000,00	0,00		

3.8. Пројекти и програми у области пољопривреде

Већи део пољопривредног земљишта је у државном власништву. Део ових површина је издаван у закуп (делови II и III степена заштите). Стручна служба управљача је почетком 2016. године доставила Комисији за израду Програма уређења пољопривредног земљишта града Суботице податке у вези са површинама које се налазе на заштићеном подручју, у циљу изузимања наведене површине из Програма. Градска управа Града Суботице – Служба за пољопривреду и пољопривредно земљиште је доставила податке Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде (дописом број: IV08/II–320–77/2018 од 04.07.2018. године) и затражила да се нађе начин да управљач правно – формално може да постане корисник површина које су у програму лицитације пољопривредног земљишта и то на површинама у режиму II и III степена заштите (пошто је I степен, свакако изузет), на којима се реализују пројекти ревитализације у складу са решењем о условима заштите природе Покрајинског завода за заштиту природе (решење број:03–3373/2 од 19.01.2018. године). Наведено министарство је доставило допис Градској управи (допис број:951–01–01859/2018–14 од 11.07.2018. године) у ком наводи да се заштита и развој заштићених подручја спроводи према Програму заштите и развоја наведеног заштићеног подручја, на који сагласност даје Министарство заштите животне средине. С обзиром на горе наведено, управљач у прилогу овог програма доставља листу катастарских парцела на којима се спроводи ревитализација станишта.

Циљ је очување карактеристика станишта – влажних ливада и фрагмената степске, слатинске, пешчарске вегетације и вегетације отворених пескова. Због распарчаности природних станишта негативни утицаји пољопривредног окружења и присуства људи су изузетно јаки. Ширење инвазивних врста и сукцесија екосистема, без контролисаних активности на спровођењу мера активне заштите, води пропадању станишта и врста. На површинама које су предмет ревитализације станишта идентификоване су следеће врсте биљака и животиња: строго заштићена врста: *слепо куче (Nannospalax (leucodon) montanosyrmensis)*, шафрањика (*Colchicum bulbocodium*) и станишта и заштита птица грабљивица.

Врсте шафрањика (*Colchicum bulbocodium*) се налазе на листи строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива – Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Сл. гласник РС“, бр. 5/2010), Прилог I – Строго заштићене дивље врсте биљака, животиња и гљива.

Предлагали смо изузимање свих катастарских парцела на којима је евидентирано присуство наведених таксона (табела у прилогу: Ревитализација станишта; Управљање популацијом природних реткости – слепо куче (*Nannospalax (leucodon) montanosyrmiensis*)), Управљање популацијом природних реткости – шафрањика (*Colchicum bulbocodium*) и Мере активне заштите станишта и заштита птица грабљивица).

Контрола кошења ливада у циљу спровођења режима (кошење после завршетка цветања заштићених и строго заштићених врста биљака, остављање непокошених трака у ширини од једног до десет метара, као прибежиште за фауну) и испаше (број грла по хектару, кретање ван станишта заштићених врста у генеративном периоду) ће се одвијати континуирано. Такође, чуварска служба је у континуитету радила на контроли спровођења активности по решењима о условима заштите природе.

Средства за активности на заштити, развоју и управљању пољопривредним земљиштем					
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла	
Буџет јединице локалне самоуправе	500.000,00	500.000,00	92	УПРАВЉАЧ	
Укупно	500.000,00	500.000,00			

3.9. Пројекти и програми у области управљања водама

Уредбом о заштити је ограничено коришћење водног ресурса на подручју ПИО „Суботичка пешчара“ јер се режимима забрањује одвођење или превођење вода водотока Киреша, прокопавање канала и изградња заливних система, извођење радова и активности које би нарушиле геоморфолошку одлике подручја, изградња грађевинских објеката.

Као и претходних година и ове, 2019. године, посебне активности у планском периоду су биле: надзор над усклађеним коришћењем простора ПИО „Суботичка пешчара“, спречавање радова којима се нарушава прописани режим заштите водног ресурса.

ЈП „Палић–Лудаш“ реализује активности у оквиру IPA пројекта (HUSRB/1602) под називом: „Sustainable wetland management of the transboundary Palic–Ludas catchment area“ (Одрживо управљање влажним стаништима прекограничног водозавхвата језера Палић и Лудаш), где је управљач укључен као партнер, а главни партнер у Србији је Грађевински факултет у Суботици, Универзитета у Новом Саду. Са мађарске стране је партнер „Eötvös József“ Факултет у Баји, Универзитета у Сегедину. Пројекат се бави истраживањем водозавхвата на целом сливном подручју и на свим заштићеним подручјима. Поред мониторинга вода, ради се и мониторинг индикаторских група живих организама (макрофитска вегетација, фито – и зоопланктон, инсекатске групе,

пауци, рибе, водоземци, гмизавци, птице и сисари). Циљ истраживања је да се на бази података који се добију током истраживања, израде Препоруке за управљање воденим стаништима на целом сливном подручју.

Реализоване су активности у складу са динамиком пројакта у складу са методологијом мониторинга. Активности су реализовали представници управљача, као и спољни стручни сарадници који раде на имплементацији теренских истраживања у оквиру пројекта. Управљач је детаљно извештавао надлежно министарство у вези са свим активностима на пројекту кроз Месечне извештаје.

Управљач је 2019. године иницирао одржавање више састанака у вези са поступком ревизије водног режима на сливном подручју језера Палић и Лудаш (ком припада и ПИО „Суботичка пешчара“), а у циљу доношења концепције одржавања и управљања режимом вода на сливном подручју језера Палић и Лудаш. Састанак је окупио све релевантне институције које су надлежне за наведено питање. Будући да конкретно решење још није донето, састанци ће бити настављени и током наредне године. Одлуку да се сазове састанак, управљач је донео након низа безуспешних покушаја сарадње са надлежним водопривредним предузећем – Јавно водопривредно предузеће „Воде Војводине“, које је у складу са чланом 23. Закона о водама („Сл. гласник РС бр. 30/10 и 93/12), надлежно за управљање водним објектима на овом подручју. Високе вештачки одржаване водостаје, који су у претходним периодима били у функцији узгоја рибе, је потребно ускладити са новим функцијама појединих делова језера (пречишћавање воде, рекреација, заштита природе) и са потребама формирања појасева приобалне вегетације – тршњака и друге емерзне, субмерзне и флотантне вегетације. Указано је и да је водни режим на свим нашим заштићеним подручјима неповратно измењен још у 19. и 20. веку, а доношењем аката о заштити намера је била конзервирање, тачније, очување екосистема влажних станишта пешчарског и степског простора са високим предеоним и специјским диверзитетом. Предуслов за наведено је, свакако, добро управљање водним режимом на предметном подручју, сарадња са управљачем и надлежним заводом за заштиту природе у циљу доношења компромисних решења, што до сада није била пракса. Неконтролисано и са заштитом природе неусклађено управљање водама представља велики притисак на главне вредности због којих су наша подручја проглашена заштићеним. У новембру 2019. године је градској управи Суботице достављена документација у вези са претходном одлуком (из 1975. године), на бази које је накнадно донет правилник о водном режиму – донело га је надлежно водопривредно предузеће.

IV ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА

Управљач је и током 2019. године наставио да пружа логистичку подршку Покрајинском заводу за заштиту природе приликом флористичких истраживања и мониторинга строго заштићених врста: шафрањика (*Bulbocodium versicolor*), пешчарски каранфил (*Dianthus diutinus*), дивљи каранфил (*Dianthus pontederiae*), мрзовац (*Colchicum arenarium*), пешчарска перуника (*Iris arenaria* sin. *humilis*) и слепо куче (*Spalax leucodon*).

И ове, 2019. године, у Визиторском центру на Лудашу је одржано више десетина предавања која су била делом, или у потпуности у вези са ПИО „Суботичка пешчара“. Током истраживачких – еко кампова који се реализују у СРП „Лудашко језеро“,

учесници кампова и истраживачи су обављали своја истраживања и на овом заштићеном подручју.

Студија диверзитета бриофита у одабраним подручјима најсевернијег дела Србије Резултати истраживања (октобар - новембар 2019. године)

Теренско истраживање флоре бриофита (рожњаче, јетрењаче и маховине) на подручју Специјалног резервата природе "Селевењске пустаре" и Предела изузетних одлика "Суботичко Хоргошка пешчара" започето је у октобру 2019. године. Терени су реализовани 09.10.2019. и 20-21.10.2019. године, а на терену је обрађено укупно 27 мањих локалитета (Карта 1 и Карта 2).

Карта 1. Истражени локалитети на подручју Суботичко Хоргошке пешчаре

Карта 2. Истражени локалитети на подручју Селевењских пустара

Различити типови станишта (слатинасте ливаде, ксерофилне мешовите шуме, поплавни шумарци, муљевите обале канала) су обухваћени истраживањем, као и сви типови подлоге односно микростаништа, попут земље, камена, коре дрвета, трулог дрвета или антропогених структура попут бунара и кровова кућа.

С обзиром да изабрана подручја нису раније бриолошки истраживана, на терену су сакупљане све врсте бриофита. До сада је сакупљено преко 200 узорака, а у току је лабораторијска обрада материјала и идентификација врста. Према прелиминарним резултатима, сакупљено је више од 60 различитих врста бриофита, међу којима доминирају маховине, и свега пар врста јетрењача.

Фотографија 1. Маховина *Pleurochaete squarrosa* на локалитету Волујски пашњак - Селевењске пустаре. Ова врста је честа и карактеристична за песковито земљиште.

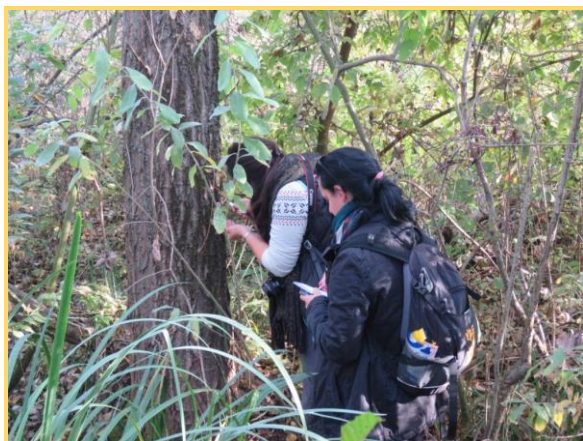
Осим честих и карактеристичних врста идентификовано је и потенцијално станиште ретке врсте Ентхостодон хунгарицус (Фотографија 2). Слатинасте ливаде као погодно станиште требало би посетити у пролећној сезони, посебно након обилних киша, када се успоставе погодни услови за раст и развиће ове ефемерне врсте.

У раду на терену учествовали су проф. др Марко Сабовљевић, др Јована Пантовић, др Ивана Стеваноски са Биолошког факултета Универзитета у Београду, и Јелена Богосављевић из Природњачког музеја у Београду.

Фотографија 2. Слатинаста ливада као потенцијално станиште ретке врсте *Enthostodon hungaricus*, локалитет Сточни пашњак - Селевењске пустаре.

Прилог 1. Фотографије рада на терену

Истраживачко образовни рад и мониторинг се одвијају континуирано у сарадњи са Удружењем љубитеља природе „Riparia” и другим представницима цивилног сектора. Реализују се пројекти, програми и активности где Управљач учествује кроз надзор на терену и праћење од стране стручне службе и кроз делимичну логистичку подршку су:

- Зимско храћење птица – реализује се сваке године. Организовала се и манифестација „Божић за птице“, где су на гране дрвећа, код Визиторског центра качиле јабуке и поморанце испуњене семенкама и свињском машћу и говеђим лојем
- Програм „Активна заштита модровране постављањем гнездилишних дупљи у Војводини” – током године је израђено 30 нових вештачких дупљи (кућица) за модровране и евидентиран је број гнездећих парова модровране на подручју ПИО „Суботичка пешчара” у 2019. години (седам гнездећих парова модровране у природним и у вештачким дупљама). Вештачке дупље које су конструисане током 2019. године ће бити постављене на пролеће 2020. године, пре почетка гнежђења.
- Реализоване су активности у оквиру Међународног зимског цензуса птица водених станишта (IWC –International Waterbird Census) – у сарадњи са Друштвом за проучавање и заштиту птица Србије

- Реализован је Програм мониторинга птица дупљашица и других птица на подручју резервата (сове, птице певачице, грабљивице).
- Организована је посматрања птица у оквиру *Европског дана посматрања птица*. Манифестација се одржавала сваког првог викенда у октобру – обилазак терена у организованој групи, мониторинг и евидентирање уочених јединки птица. Активност су се спроводиле у сарадњи и са Друштвом за проучавање и заштиту птица Србије.
- Програм мониторинга птица дупљашица и других птица на подручју заштићеног подручја (сове, птице певачице, грабљивице). У периоду гнезђења евидентирано је 1 пар шумске сове (*Strix aluco*), 4 пара пупавца (*Upupa epops*) – један пар у природној и 4 пара у вештачким дупљама, док парови велике сенице (*Parus major*) и плаве сенице (*Cyanistes caeruleus*) нису регистровани, пошто су пропале вештачке дупље у којима су гнездиле.

Активности су се финансирале из сопствених средстава удружења.

Средства су намењена за трошкове реализације радионица (зимско храњење дупље, гориво-мониторинг, зараде стручне службе и штампу материјала)				
Средства за ову намену обезбеђује се:	планирана средства	реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	0,00	0,00	100	Управљач
Сопствени приходи од обављања делатности	95.250,00	95.250,00		
Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	94.000,00	94.000,00		
Буџет јединице локалне самоуправе	315.750,00	315.750,00		
Укупно	505.000,00	505.000,00		

У ПЛАНИРАЊЕ, ИЗГРАДЊА И УРЕЂЕЊЕ ПОДРУЧЈА

Доношење Просторног плана подручја посебне намене „Суботичке пустаре и језера“ („Службени лист“ АПВ 10/16 – од стране 339.) је омогућило наставак даљег планирања уређења овог простора. Планом су обухваћена сва наша заштићена подручја од националног значаја и, у будућности, приликом израде планова нижег реда, наведени План, свакако, треба да даје оквире у вези са изградњом и уређењем простора.

За 2019. годину је планирана куповина салаша. Потраживана су средства субвенција од Министарства, међутим средства нису добијена. Управљач је аплицирао и за додатне субвенције за 2019. годину, али, одговор није добијен до 13. децембра 2019. године.

Куповина салаша				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	1.420.000,00	0,00	0	Управљач
Сопствени приходи од обављања делатности	355.850,00	0,00		
Укупно	1.775.850,00	0,00		

VI ПРОМОЦИЈА ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

1) Презентација заштићеног подручја

– Штампање промотивног материјала намењеног посетиоцима

За 2019. годину је планирана израда лифлета о значају заштите птица грабљивица, као начин промовисања и развијања активности хранилишта за птице грабљивице. Активност није реалоизована због недостатка средстава.

Штампање промотивног материјала намењеног посетиоцима				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	80.000,00	0,00	100	Управљач
Сопствени приходи од обављања делатности	20.000,00	0,00		
Укупно	100.000,00	0,00		

– Медијско представљање (израда видео и аудио материјала)

Наставила се сарадња са локалним и регионалним гласилима Ју еко ТВ, Панон РТВ, ТВ Војводина и свим заинтересованим гласилима, као и са интернет порталом www.subotica.info о чему је надлежно министарство обавештавано месечном динамиком. Активности су се реализовале из сопствених средстава.

Медијско представљање (снимање из ваздуха, израда видео и аудио материјала)				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Сопствени приходи од обављања делатности	50.000,00	0,00	92	Управљач
Укупно	50.000,00	0,00		

– Брендирање – установљавање заштитног знака ПИО „Суботичка пешчара“

Израда планираног заштитног знака овог заштићеног подручја није реализована због недостатка средстава. Активност није реализована.

Брендирање				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	20.000,00	0,00	0	Управљач
Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	5.000,00	0,00		
Укупно	25.000,00	0,00		

– Остале активности на промоцији заштићеног подручја

У периоду од 10. до 30. јануара, управљач заштићеног подручја је учествовао у Међународном зимском цензусу птица водених станишта. Наведена активност је реализована у сарадњи са Друштвом за заштиту и проучавање птица Србија и, поред логистичке подршке, чувари заштићеног подручја – Ото Секереш и Ненад Спремо су учествовали у директном бројању птица на терену. Поред Лудашког језера, радило се бројање и на језеру Палић и Кравом језеру.

<https://www.subotica.info/2019/01/16/brojanje-ptica-na-jezeru-palic-i-ludas>

15. јануара је у организацији Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, у Скупштини АП Војводине одржан округли сто о инвазивним биљним врстама, у оквиру пројекта „Заштита природе од инвазивних биљних врста“, који се реализује у оквиру другог позива Интерег – ИПА програма прекограничне сарадње Мађарска – Србија. Поред представника покрајинских органа и партнера из Мађарске – Универзитет Џон фон Нојман (Neumann János Egyetem), учесници округлог стола били су и представници локалних самоуправа са територије АП Војводине, управљачи заштићених подручја, Покрајинског завода за заштиту природе, научних и стручних институција које се баве овом проблематиком. Стручни сарадник за заштиту природе и заштиту и одрживо коришћење рибљег фонда, Тамаш Винко, је презентовао резултате картирања и мапирања инвазивних биљних врста у четири заштићена подручја на северу Војводине. Основни циљ пројекта је смањење ризика по животну средину и спречавање негативних ефеката климатских промена у заштићеним подручјима у граничном региону Мађарске-Србија, спровођењем заједничких акција у праћењу и мапирању инвазивних биљних врста и сузбијању амброзије. У Војводини су обухваћена четири заштићена подручја у пограничном региону: Специјални резерват природе „Селевењске пустаре“, Специјални резерват природе „Лудашко језеро“, Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“, и Парк природе „Палић“, а у Мађарској Национални парк „Кишкуншаг“. Очекивани резултати пројекта огледаће се кроз успостављен систем мониторинга инвазивних биљних врста, као и сузбијену амброзију у пограничном региону на укупно 270 хектара. Пројекат треба да допрнесе подизању свести у овој области и успостављању ЕКО мреже знања и искустава. Поред колеге Тамаша Винка, округлом столу су присуствовали и Ана Леваи – стручни сарадник за заштиту природе и Милан Вукотић, чувар заштићеног подручја.

22. јануара је у Месној заједници Хајдуково (Суботица), одржан семинар за пољопривреднике о инвазивним биљним врстама у оквиру пројекта „Заштита природе од инвазивних биљних врста“ који се реализује у оквиру другог позива Интерег – ИПА програма прекограничне сарадње Мађарска-Србија. Семинар је био намењен пољопривредницима из околине из Суботице у близини заштићених подручја Специјални резерват природе „Селевењске пустаре“, Специјални резерват природе „Лудашко језеро“, Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“, и Парк природе „Палић“ у циљу едукације о значају праћења и сузбијања

инвазивних биљних врста, посебно амброзије. На семинару су говорили представници Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, Немања Ерцег, пројект менаџер који је представио значај и циљ пројекта и Татјана Ђурић, координатор пројекта која је представила пројектне активности и досадашње резултате у пројекту. Клара Сабадош, испред Покрајинског завода за заштиту природе указала је на значај инвазивних врста на глобалном и локалном нивоу. Тамаш Винко из ЈП „Палић Лудаш“ презентовао је резултате мапирања инвазивних врста у четири заштићена подручја на северу Војводине, а Наташа Самарџић испред Пољопривредног факултета, Универзитета у Новом Саду презентovala је резултате анализе банке семена. Основни циљ пројекта је смањење ризика по животну средину и спречавање негативних ефеката климатских промена у заштићеним подручјима у граничном региону Мађарске-Србија, спровођењем заједничких акција у праћењу и мапирању инвазивних биљних врста и сузбијању амброзије. У Војводини су обухваћена четири заштићена подручја у пограничном региону: Специјални резерват природе „Селевењске пустаре“, Специјални резерват природе „Лудашко језеро“, Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“, и Парк природе „Палић“, а у Мађарској Национални парк „Кишкуншаг“. Очекивани резултати пројекта огледаће се кроз успостављен систем мониторинга инвазивних биљних врста, као и сузбијену амброзију у пограничном региону на укупно 270 хектара. Пројекат треба да допрнесе подизању свести у овој области и успостављању ЕКО мреже знања и искустава. Поред колеге Тамаша Винка, семинару су присуствовали и Марта Добо – директорица предузећа, Ана Леваи – стручни сарадник за заштиту природе, чуварска служба управљача и стручна служба пољоочувара и пољоочуварска служба.

Током фебруара су реализоване промотивне активности и, активности на пројекту уопште за пројекат из програма Interreg – IPA CBC Hungary – Serbia (HUSRB/1602) под називом: A New Approach in Rural Ethno - and Ecotourism: Capacity and Competence (Нови приступ у еко- и етнотуризму: Капацитет и компетенција). Управљач се у овом пројекту појављује као партнер, а носилац је Завод за фармацију, Медицински факултет Универзитета у Новом Саду, партнери су још Универзитет у Сегедину и Институт за низијско шумарство Универзитет у Новом Саду. Кроз пројекат би требало да се реализује адаптација Визиторског центра на Лудашу (молерски радови, лакирање дрвенарије), посетилачка инфраструктура, презентациона башта са врстама лековитог биља које може да се нађе на подручју Резервата. Такође, биће израђена интернет страница наведеног пројекта, као и неке апликације за андроид телефоне које „воде“ посетиоце кроз заштићено подручје. Директорица предузећа, Марта Добо и стручни сарадник за заштиту природе и заштиту и одрживо коришћење рибљег фонда, Тамаш Винко су дали изјаве за „PannonRTV“, а у вези са активностима уклањања инвазивног грмља и дрвећа дуж едукативне стазе у Резервату. Више о наведеном на следећим линковима:

<https://pannonrtv.com/tv/kozugyek/kozugyek-20190222> и

<https://pannonrtv.com/rovatok/szines/oshonos-novenyek-visszatelepiteset-kezdtek-meg-ludasi-tonal>

Током марта месеца су представници управљача највише били посвећени праћењу стања биљне врсте шафрањика – *Colchicum bulbocodium*. Рађено је апсолутно бројање јединки ове врсте и у вези са наведеним, представници управљача су давали више изјава за медије. Конкретно, Милан Вукотић, чувар заштићеног подручја, је дао изјаву за Телевизију Суботица, Ото Секереш, шеф чуварске службе за „PannonRTV“ и портал www.subotica.com, док је Сандра Чокић Рех, руководилац сектора заштите природе, дала изјаву за портал www.subotica.info. Поред наведеног, представници чуварске и стручне службе су давали изјаве за различите телевизијске и радијске куће, а у вези са пожарима који су се дешавали на заштићеном подручју. Истакнуто је да је паљење стрњице, трске и биомасе забрањено на заштићеним подручјима и предочено је јавности колико пожари могу да имају негативан утицај на животну средину.

Више о наведеном на следећим линковима:

https://www.youtube.com/watch?v=D4TYQ8U8ybY&fbclid=IwAR0zZPPBiaTzdn6oxaRE_WG2iV5wiGhQMXssh3YDaFFqr9ULJ_pneZkPoU

<https://www.subotica.com/vesti/safranjika-jedna-od-najlepsih-ali-i-najugrozenijih-vrsta-u-nasoj-zemlji-id34501.html?fbclid=IwAR1Oq4nsn3ITWBvh0T4U9Aqp9ABWxrTpTEogHQ-2Zb80AXQCGaz-ZzukSeM>

<https://www.subotica.info/2019/03/14/priroda-probudila-biljke-na-subotickoj-pescari?fbclid=IwAR0mR3IWJx4JKlF8yEjb6vWu-ttKO5TTJKfL8CWIYVFV7JGakugs7mmhOQo>

<https://pannonrtv.com/rovatok/szines/szazezer-dinaros-buntetest-fizethet-aki-egyhajuviragot-szed>

https://www.magjarszo.rs/hu/3943/vajdasag_szabadka/199397/Tarl%C3%B3t-%C3%A9getni-k%C3%A1ros-%C3%A9s-tilos!.htm?fbclid=IwAR2numJ0w2FyCE1j41xkrc44Q2sYtBnXDj4eQMaAdLNXnTyMTJw8W1BXTQg

<https://pannonrtv.com/rovatok/vesti-na-srpskom/za-branje-safranjike-kazna-i-do-sto-hiljada-dinara-27.-marta-su-chuvari-zastihenog-podrucja-Oto-Sekeresh-Sasha-Vujic-i-Milan-Vukotih-polozili-ispit-za-upravljane-bespilotnom-letelicom-dron-u-Direktoratu-za-civilno-vezduhoplovstvo-u-Beogradu>

Током априла месеца су представници управљача највише били посвећени праћењу стања биљних врста и птица у резервату, као и указивању јавности на највеће претње за живи свет и станишта током пролећних месеци. Чуварска и стручна служба је дала бројне изјаве за медије у вези са забраном ложења ватре и паљења вегетације, као и понашањем у заштићеним подручјима током предстојећих Првوماјских празника.

Конкретно, Милан Вукотић, чувар заштићеног подручја, је дао изјаву за Телевизију Суботица, Ото Секереш, шеф чуварске службе за „PannonRTV“, а изјаве су пренели и портали www.subotica.com и www.subotica.info.

Поред наведеног, представници чуварске и стручне службе су давали изјаве за различите телевизијске и радијске куће, а у вези са пожарима који су се дешавали на заштићеном подручју. Истакнуто је да је паљење стрњике, трске и биомасе забрањено на заштићеним подручјима и предочено је јавности колико пожари могу да имају негативан утицај на животну средину.

<https://www.subotica.com/vesti/oprez-pri-paljenju-vatre-u-sumskom-podrucju-id34892.html>

<https://pannonrtv.com/rovatok/szines/eltunnek-vizes-elohelyek>

16. априла је чувар заштићеног подручја Милан Вукотић положио стручни испит за чувара заштићеног подручја у Министарству заштите животне средине у Београду.

18. априла су представници управљача – стручни сарадник са директорицом предузећа, присуствовали конференцији у вези са угроженошћу степа у Панонском басену – ИРА СВС „Pannonsteppes“. Конференција се одржавала у Мокрину, у објекту „Mokrin house“. Поред представника управљача, бројни излагачи и гости су својим презентацијама указали на велику угроженост степских станишта у панонском региону. Конференцији су присуствовали представници Покрајинског сејретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, Покрајинског завода за заштиту природе и Специјалног резервата природе „Пашњаци велике дропље“.

Последње недеље априла је у медијима промовисано уређено излетиште „Мајдан“ у оквиру Предела изузетних одлика „Суботичка пешчара“. Средства за уређење овог излетишта, које је предузеће опремило столовима и клупама, дрвеним игралиштем за децу и где су планиране разне едукативне табле, је обезбедила Градска управа Града Суботице – средства за унапређење друштвено –корисних функција шума.

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/57/srbija-danas/3505679/subotica-uredjeno-izletiste-majdan.html>

<https://www.subotica.com/fotografije/majdan-obilazak-obnovljenog-i-uredjenog-izletista-majdan-id74090.html>

<https://yueco.rs/uredjeno-izletiste-na-majdanu/>

https://www.magyarso.rs/hu/3962/vajdasag_szabadka/200530/K%C3%A9nyelem-term%C3%A9szetk%C3%B6zelben.htm

Током маја месеца су представници управљача највише били посвећени праћењу стања биљних врста и птица у резервату, промоцији заштићених подручја, као и указивању јавности на највеће претње за живи свет и станишта током пролећних месеци.

У периоду од 21 – 22. маја 2019. године је, у оквиру дугогодишње добре сарадње управљача заштићених подручја у околини Суботице, Јавног предузећа „Палић – Лудаш“ и Националног парка „Кишкуншар“ из Мађарске, одржана традиционална размена чуварске и стручне службе, посетом колега из мађарског националног парка. Током боравка, обе стручне и чуварске службе су обишле заштићена подручја, заједно учествовале у мониторингу строго заштићених и заштићених врста биљака и животиња, уношењу података у карте, уклањању отпада и спровођењу мера активне заштите природе. Последњег дана боравка, 22. маја, је обележен Међународни дан биодиверзитета, маркирањем птица на језеру Лудаш. Анализирајући резултате са терена, закључак је да мере активне заштите природе изузетно повољно утичу на биолошку разноврсност – биодиверзитет – на заштићеним подручјима Суботице. Број гнездећих парова црноглавог галеба (*Larus melanocephalus*) на Палићу је удвостручен за само пар година. На Лудашком језеру се број чапљи из године у годину повећава – како гнездећих парова, тако и нових врста чапљи које се појављују и гнезде. Ове године је први пут евидентирано гнежђење патке кашикаре (*Platalea leucorodia*) на Лудашу, што је изузетно важан налаз који указује на то да спровођење закона и подзаконских аката (уредбе о заштити) у смислу забране уласка чамцима у језеро током периода гнежђења птица (до 1. јула), има позитиван ефекат. Наведени догађај су испратиле многе медијске куће:

https://www.magyarso.rs/hu/3993/vajdasag_szabadka/202277/A-term%C3%A9szet-nem-ismer-%C3%A1llamhat%C3%A1rokat.htm

<https://pannonrtv.com/en/node/89648>

<https://www.subotica.com/vesti/galebova-i-caplji-sve-vise-na-zasticenim-podrucjima-id35088.html>

<http://yueco.rs/obelezen-medjunarodni-dan-biodiverziteta/>

<https://www.subotica.info/2019/05/23/na-ludosu-obeleden-medunarodni-dan-biodiverziteta>

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/57/srbija-danas/3530779/ugrozavanje-biodiverziteta-ugrozava-i-opstanak-ljudskog-roda.html>

<http://www.tvsubotica.com/index.php?c=vest&vestid=6610&slider=off&lg=sr>

Управљач заштићених подручја Јавно предузеће „Палић – Лудаш“ је учествовало у јавној акцији „Сачувајмо плућа града“ коју је организовао Школски центар са домом ученика „Доситеј Обрадовић“ из Суботице (некадашни

Школски центар за слушно оштећена лица) поводом Европског дана паркова. Јавна акција је одржана 24. маја 2019. године (петак) у временском периоду од 10 до 12 часова у градском парку „Дудова шума“.

Јавна акција се реализовала у оквиру програма „За чистије и зеленије школе у Војводини“, који спроводи Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице, с циљем подизања свести и личне одговорности за бригу о животној средини, као и ради подстицања активности које ће допринети неговању и очувању чистијег и зеленијег амбијента у васпитно-образовним институцијама и локалним заједницама на територији Аутономне покрајине Војводине. Акција је успешно реализована, а била је инклузивног карактера и намењена ученицима основних школа (око 100 деце је учествовало).

<http://www.tvsubotica.com/index.php?c=vest&vestid=6625&slider=off&lg=sr>

<http://www.tvsubotica.rs/index.php?c=vest&vestid=6625&slider=off&lg=sr>

17. маја је управљач заштићеног подручја учествовао са својим представницима – Тамаш Винко, стручни сарадник за заштиту природе и Милан Вукотић – чувар заштићеног подручја на манифестацији „Ноћ биологије“ на ПМФ - у у Новом Саду, где су представили наша заштићена подручја, промотивне материјале и текуће пројекте.

У периоду од 06 – 13. маја је чувар заштићеног подручја – Милан Вукотић присуствовао обуци за камп лидере у Великом Гају. Обука је реализована у организацији Младих истраживача Србије – Волонтерског сервиса Србије и значајна је због вођења међународних волонтерских радних кампова, које ће управљач традиционално реализовати током летњих месеци.

Током јуна месеца су представници управљача највише били посвећени припреми еколошко – едукативних кампова, који ће се реализовати током наредних месеци (јун – октобар) на Лудашком језеру.

У периоду од 15 – 21. јуна 2019. године је организован едукативни камп у склопу Interreg IPA-SVC HUSRB/1602/12/0014 пројекта „Одрживо управљање воденим стаништима прекограничног слива језера Палић и Лудаш“ који се реализује делом у СРП „Лудашко језеро“, СРП „Селевењске пустаре“, ПИО „Суботичка пешчара“ и ПП „Палић“, на заштићеним и ван заштићених подручја. У кампу је присуствовало укупно 24 учесника – полазника и лидера (лидери и чуварска служба управљача су обављали стални надзор над активностима учесника). Учесници кампа су били смештени у поткровљу Визиторског центра Лудаш. Током недељу дана едукативног кампа учесници – студенти и професори факултета универзитета у Сегедину из Баје (Мађарска) – партнери на пројекту и учесници Хемијско - технолошке школе из Суботице са својим професорима – су учествовали у сакупљању и обради података о квалитету/квантитету параметара воде Палићког и Лудашког језера, односно о флори канала који су укључени у пројекат, орнитолошка секција је радила праћење стања авиофауне на различитим локацијама. Стручњаци различитих области су одржали предавања (значај лептира, паукова, стеница као биоиндикатори, значај и заштита, и сл.). Организован је обилазак свих заштићених подручја ради упознавање са природним вредностима наших заштићених подручја. Учесници кампа су направили постере о активностима и резултатима кампа. Резултати сакупљања и обраде теренских података ће се користити током израде препоруке за одрживо управљање сливом језера Палић и Лудаш.

Током кампа је одржана и Прва пројектна конференција, која је отворила наведени пројекат. Медијски је све изузетно добро пропраћено.

Током кампа се одвијала и дебата – ученици су подељени у две групе – једна, која је промовисала заштиту природе и еколошку свест и друга, који су били загађивачи и који су сматрали да спречавањем загађења нећемо добити здравију животну средину.

08. јуна су чувари заштићеног подручја – Ото Секереш и Саша Вујић водили екипу новинара и фоторепортера Радио телевизије Војводине на Лудашком језеру, која је снимала репортажу о природним вредностима Лудашког језера.

Дана 14. јуна је руководилац сектора заштите природе – Сандра Чокић Рех дала изјаву у вези са квалитетом воде на Лудашком језеру, као и о узроцима који су довели до тренутног стања овог екосистема. Изјава је дата за Радио-телевизију Србије.

14. јула је на подручју Специјалног резервата природе „Лудашко језеро“ одржана свечаност - фестивал у организацији МЗ „Хајдуково“ – „Дани Рожа Шандора“. Том приликом је преко 500 гостију посетило простор око Визиторског центра „Лудаш“ и чамцима у више група посетило спомен плочу Рожа Шандору – локалном хајдуку (betyár), на острву у режиму II степена заштите, постављена. Чувари заштићеног подручја, Саша Вујић и Милан Вукотић су контролисали активности.

31. јула су чувари заштићеног подручја – Саша Вујић, Милан Вукотић и Иван Пајић присуствовали обележавању Међународног дана чувара природе, који се сваке године обележава 31. јула широм света. Манифестација се одржавала у Парку природе „Русанда“ (Специјална болница за рехабилитацију бања „Русанда“ у Меленцима), у организацији Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине и Установе „Резервати природе“ Зрењанин. Циљ овог дана је да се чувари из различитих заштићених подручја упознају са радом чуварске службе Парка природе „Русанда“, активностима Међународног савеза чувара природе (International Ranger Federation-IRF), као и да размене своја запажања и искуства са терена. Организован је и теренски обилазак заштићеног подручја Парка природе „Русанда“.

05. јула су чувари заштићеног подручја Саша Вујић, Иван Пајић и Милан Вукотић – давали изјаву за RTS1 – „Око магазин“ у вези са подолским говедима и воденим биволима на Лудашком језеру.

<https://www.youtube.com/watch?v=pKQDBd26siM>

Током јула, августа, септембра и октобра месеца, управљач је био домаћин учесницима еко-кампова, као и међународних волонтерских радних кампова. Велики број медијских кућа је извештавао о активностима у кампу, током предметног периода, о чему је извештавано кроз месечне извештаје.

13. септембра одржан је семинар у оквиру IPA interreg пројекта SWeM-PaL – HUSRB/1602/12/0014 са темом : „ Одрживо управљање воденим стаништима прекограничног слива Палић и Лудаш“

20. септембра чувар заштићеног подручја Милан Вукотић и стручни сарадници Ана Леваи и Тамаш Винко учествовали су на завршном семинару пројекта PROTECT HUSRB/1602/12/0132 који се одржао Свечаној сали у Извршном већу Војводине у Новом Саду.

07. и 08. новембра чувари заштићеног подручја Ото Секереш и Иван Пајић, учествовали су на дводневној конференцији о

питању птица водених станишта у организацији Националног парка „Кишкуншаг“ у Мађарској.

У периоду новембра месеца су реализоване Едукативне активности на очувању биолошке и предеоне разноврсности кроз активности мониторинга таксона *Nannospalax leucodon montanosyrmiensis* – војвођанско слепо куче.

14. и 21. новембра 2019. године, управљач је у сарадњи са стручњацима Националног парка „Кишкуншаг“ идентификовао све постојеће хумке слепог кучета (*Nannospalax leucodon montanosyrmiensis*) на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“. У наведеном периоду је рађено апсолутно пребројавање и унос ГПС координата и поређење са пребројаним хумкама током пролећног бројања.

22. новембра је директорица предузећа, Марта Добо, присуствовала Свечаној академији поводом обележавања 30 година рада Друштва за заштиту и проучавање птица Србије. Манифестација се одржавала у Новом Саду, а предузећу је уручена „Захвалница за помоћ у раду и унапређењу заштите птица и природе Србије“.

2) Опремање центра за посетиоце

На подручју Предела изузетних одлика „Суботичка пешчара“ не постоји центар за посетиоце, већ Визиторски центар Лудаш, смештен у СРП „Лудашко језеро“ има ту намену за сва заштићена подручја у региону. Поред функције радног простора Управљача свих заштићених подручја у Суботици, има и функцију пријема посетилаца (сала за предавања, изложбени хол, рибарска кућа са двориштем), едукативну и научно–истраживачку функцију (биолошка лабораторија, библиотека у оснивању).

Визиторски центар Лудаш, смештен у СРП „Лудашко језеро“ има намену центра за посетиоце за сва заштићена подручја у региону. Поред функције радног простора Управљача свих заштићених подручја у Суботици, има и функцију пријема посетилаца (сала за предавања, изложбени хол, рибарска кућа са двориштем), едукативну и научно–истраживачку функцију (биолошка лабораторија, библиотека у оснивању). Објекат који је сазидао 2008. године кроз Програма Суседске сарадње Мађарске и Србије је у пуној функцији, будући да је прошле године прошао процедуру техничког пријема.

Посетиоце (излетнике и риболовце) чуварска служба је надзирала у оквиру придржавања режима заштите. За посебне организоване групе посетилаца (планинари, љубитељи природе и сл.) по захтеву биле су организоване туре са вођењем. Недостатак уређене едукативне стазе и посетилачког информативног пункта онемогућавају бољу промоцију подручја.

3) Пројекти и програм у области туризма

И даље је врло јасан тренд а пораст бројности организованих група, махом планинара – представника Удружења љубитеља природе „Пожели жељу“, као и представника Планинарског спортског удружења „Спартак“ из Суботице, који су на подручју ПИО „Суботичка пешчара“ реализовали шетње више пута током ове године у пратњи наше чуварске службе (све је детаљно описано у месечним извештајима које

управљач доставља надлежном министарству). Планинари и представници Удружења заједно са чуварском службом редовно одржавају стазу.

VII САРАДЊА

1) Сарадња и партнерство са локалним становништвом

И током 2019. године је настављена добра сарадња са локалним становништвом. Као и остали корисници простора, локално становништво се јавља управљачу приликом потраживања услова заштите природе, ради давања инструкција о потребној документацији. Локално становништво се често јављало и приликом активности на кошењу, или крчењу дрва на приватним катастарским парцелама, у циљу упућивања у мере заштите природе (дозвољене и забрањене активности).

2) Сарадња са другим власницима и корисницима непокретности у заштићеном подручју

Настављена је успешна сарадња са корисницима простора (локално становништво, закупци пољопривредног државног земљишта, пољопривредници, водопривреда и други субјекти). Захваљујући развијању базе података, за неке делове ПИО „Суботичка пешчара“ у којој су и повезани подаци о катастру, власништву, границама и режимима заштите, корисници на упит добијају информације о могућим активностима и неопходним процедурама ако су потребне (прибављање услова заштите природе надлежног завода за заштиту природе, посебни пројекти, сагласности других институција и сл.). Регистровани су упити током целе године (32). Ове послове обаља стручна и чуварска служба управљача.

3) Сарадња са невладиним организацијама

И током 2019. године је забележена изузетно добра сарадња са планинарским удружењем из Суботице (Планинарско спортско удружење „Спартак“ и Удружење љубитеља природе „Пожели жељу“) и то на одржавању трасе за едукативну стазу у ПИО „Суботичка пешчара“. Реализоване су одређене активности у простору – дефинисан је број и садржај будућих едукативних табли и слично. Све идеје су базиране на већ дефинисаној траси, која је ушла у нацрт Просторног плана предела посебне намене „Суботичка језера и пустаре“ који је у процедури доношења, а израђује га Завод за урбанизам Војводине.

Наставила се дугогодишња сарадња са Удружењем љубитеља природе „Riparia“ кроз разне програме и активности (детали у претходним поглављима).

4) Међународна сарадња

Настављена је и значајно унапређена сарадња са Националним парком Кишкуншаг из Кечкемета (Мађарска).

У новембру 2019. године, управљач је у сарадњи са стручњацима Националног парка „Кишкуншаг“ идентификовао све постојеће хумке слепог кучета (*Nannospalax leucodon montanosyrmensis*) на заштићеном подручју Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“. У наведеном периоду је рађено апсолутно пребројавање и унос ГПС координата и поређење са пребројаним хумкама током пролећног бројања.

Учесници тродневног кампа су дали значајан допринос заштити и унапређењу наведене врсте, као и заштите природе уопште.

И током 2019. године су настављени договори да се стручна служба састаје месечном динамиком и то наизменично – један састанак у Мађарској, а други – наредног месеца – у Србији, док ће чуварска служба чешће да има заједничке обиласке терена, по истом кључу – заједнички терен мађарске и наше чуварске службе прва посета (обилазак) у Националном парку „Кишкуншаг“ у Мађарској, а други на нашим заштићеним подручјима. Састанци су, поред конструктивних договора, обухватили и презентацију значајних области за обе стране – конкретно – мониторинг врста и станишта, проблеми у управљању специфичним типовима станишта, планови за даље заједничке прекограничне пројекте; униформисање активности чуварских служби (пресек обавезних активности чувара у односу на наше и мађарске прописе); заједнички рад у оквиру Natura 2000 врста (појачано праћење и евидентирање одређених таксона и станишта) и слично. Поред наведеног, сарадња са НП „Кишкуншаг“ се огледала и у међусобним посетама приликом обележавања значајних датума за заштиту природе.

Детаљи у вези са међународном сарадњом су описани у месечним извештајима које управљач доставља Министарству.

5) Сарадња са надлежним институцијама

Настављена је сарадња са Покрајинским заводом за заштиту природе у оквиру пројекта „Ревитализација уништених и деградираних природних вредности на Суботичко – Хоргошкој пешчари“. Сарадња се одвијала у континуитету. Више пута је надлежни завод за заштиту природе обавио стручни надзор на терену.

У више наврата током године је реализована инспекцијска контрола управљача у вези са ПИО „Суботичка пешчара“ (евидентирање докумената предвиђених Законом о заштити природе, контрола решења о условима заштите природе и контрола рада и евиденције теренских белешки чуварске службе) од стране инспектора за заштиту животне средине у области заштите и коришћења природних добара и ресурса (Република Србија, Аутономна Покрајина Војводина, Покрајински секретаријат за урбанизам, градитељство и заштиту животне средине, Подручна јединица Суботица). Предмет инспекцијског надзора је била контролна листа која се налази на интернет страници Покрајинског секретаријата:

[http://www.ekourb.vojvodina.gov.rs/sites/default/files/KL_PRI_01–Upravljac_i_zasticenih_podrucja.doc](http://www.ekourb.vojvodina.gov.rs/sites/default/files/KL_PRI_01-Upravljac_i_zasticenih_podrucja.doc)

Записнички је констатовано да управљач поседује сву потребну документацију.

Настављена је добра сарадња са Градом Суботица – учешће у разним активностима које се односе на кориснике простора, конкретно у ПИО „Суботичка пешчара“ (давање разних мишљења, сагласности и сл.), као и са јавним предузећима којима је Град оснивач. Са представницима Јавног предузећа „Војводинашуме“, Шумско газдинство Сомбор, Шумска управа Суботица је настављена добра сарадња, кроз реализацију њихових планова и активности на терену. Ангажована је била како стручна, тако и чуварска служба.

Управљач је наставио сарадњу са Прихватилиштем за дивље животиње „Зоо – Палић“ – велики број јединки птица је пуштен у природу, након опоравка у наведеном прихватилишту.

16. и 17. октобра директорица предузеће Марта Добо и стручни сарадник за управљање пројектима Ана Леваи су присуствовале IX семинару за управљаче заштићеним подручјима, који се одржавао у Националном парку „Ђердап“.

6) Сарадња са информативним гласилима и стручним часописима

И у 2019. године се одвијало стално медијско приказивање (дневне новине, часописи, магазини, радио, телевизија) напора, резултата и успеха на очувању и унапређењу стања комплетног заштићеног подручја, његовог коришћења, као и проблема и тешкоћа који прате заштиту. У вези са ПИО „Суботичка пешчара“ најпопуларније теме су биле лов, коришћење шуме и тзв. Мајданско језеро (популарно излетиште локалног становништва).

Одржавање сајта Управљача (www.palic-ludas.rs)				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Сопствени приходи од обављања делатности	50.000,00	33.000,00	92	Треће лице
Укупно	50.000,00	33.000,00		

VIII ПОСЕБНИ ПОСЛОВИ И ЗАДАЦИ

1. Противпожарна заштита

Током године је регистрован један пожар у заштитној зони заштићеног подручја. На самом заштићеном подручју су евидентирани само остаци пожара – згаришта.

16. марта је чувар заштићеног подручја – Милан Вукотић обишао заштићено подручје Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“. У заштитној зони, на граници са локалитетом Su05 – „Киреш коридор“ су уочени трагови пожара. На локалитету Su12 – „Кривоблатска шума“ у боровој шуми, поред Мајдана су уочени трагови шумског пожара. Изгорела је површина од око 3000 m².

21. марта су чувари заштићеног подручја – Милан Вукотић, Саша Вујић и Иван Пајић на локалитету ван заштићеног подручја, у заштитној зони, на локалитету у близини Su06 – „Хајдуковачка шума“ и Su05 – „Коридор Киреша“ евидентирали велики пожар у старом винограду. Обавештени су ватрогасци – изашло је пет возила и пожар је након више сати угашен. Чуварска служба је све време била присутна и помагала ватрогасној служби у гашењу пожара.

02. априла су чувари заштићеног подручја – Милан Вукотић и Иван Пајић обишли Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“ и на локацији „Мајдан“ је евидентирано згариште – вероватно је неко запалио трску са намером да је уклони. Током осетљивих периода (рано пролеће, касна јесен, дани око Првог маја) чуварска служба спроводи појачан надзор.

Активности су се реализовале из сопствених средстава.

Противпожарна заштита				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Сопствени приходи од обављања делатности	8.000,00	1.725,00	92	Преви д.о.о.
Укупно	8.000,00	1.725,00		

2. Обележавање важних датума за заштиту животне средине

Током 2019. године су обележена два значајна датума за Предео изузетних одлика „Суботичка пешчара“:

- 11. април – *Дан заштите природе*
- 22. април – *Дан планете Земље*
- 5. јун – *Светски дан заштите животне средине*
- Дан планете Земље је обележен кроз предавање о заштићеним подручјима, које су сарадници управљача одржали у хемијско – технолошкој школи у Суботици (која образује профил „техничар заштите животне средине“).
- Светски дан заштите животне средине, 5. јун, је обележен радно – чуварска и стручна служба је организовала предавање деци основношколског узраста у Визиторском центру „Лудаш“. Планирано је било да деца буду вођена дуж едукативних стаза, међутим, због изузетно лошег времена и обилне кише, организована су предавања и радионице у вези са заштићеним подручјима и методологијом научноистраживачког рада. Посету је чинило 68 основаца са својим учитељима и наставницима.

Обележавање важних датума за заштиту животне средине (5. Јун Светски дан заштите животне средине – Дан Јавног предузећа „Палић-Лудаш“)				
Средства за ову намену обезбеђује се:	Планирана средства	Реализована средства	%	Извршилац посла
Министарство заштите животне средине	50.000,00	0,00		
Сопствени приходи од обављања делатности	50.000,00	0,00		Управљач
Укупно	100.000,00	0,00		

3. Извори финансирања

Јавно предузеће „Палић-Лудаш“ је управљач на пет заштићених подручја у региону Суботице, а једно од њих је и ПИО „Суботичка пешчара“.

Делатност Сектора заштите природе – организованог у стручну и чуварску службу управљача се суфинансира из следећих извора у складу са чланом 69. Закона о заштити природе:

- Буџет Републике Србије – Министарство заштите животне средине
- Буџет јединице локалне самоуправе – Град Суботица
- Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја
- Сопствени приходи управљача

Напомињемо да је управљач достављао Месечне извештаје о реализацији годишњег програма управљања, тачније, извештаје о радовима и активностима спроведеним на заштићеном подручју, надлежном Министарству, у складу са обавештењем које је достављено електронском поштом дана 17.11.2017. године. Месечни извештаји су достављани до 05. текућег месеца, за претходни. У наведеним извештајима се налазе детаљни описи свих активности на предметном заштићеном подручју.

ФИНАНСИЈСКИ ИЗВЕШТАЈ ЗА 2019. ГОДИНУ – Табела прихода за заштићено подручје ПИО „Суботичка пешчара“

Ред. број	Извори прихода	Планирано Износ у динарима	Уговорено Износ у динарима	Реализовано Износ у динарима до 30.11.2019.
1.	Средства Буџета Републике Србије	3.636.560,00	3.636.560,00	1.222.120,31
	1.1. Министарство заштите животне средине	3.636.560,00	3.636.560,00	1.222.120,31
	1.2. Остала средства Републике Србије	0,00	0,00	0,00
2.	Сопствени приходи	1.329.819,04	1.329.819,04	1.248.476,26
	2.1. Приходи од обављања делатности	1.100.115,00	1.100.115,00	1.031.504,21
	2.2. Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	229.704,04	229.704,04	216.972,05
	2.3. Остали сопствени приходи	0,00	0,00	0,00
3.	Средства буџета јединице локалне самоуправе	2.925.997,92	2.925.997,92	1.961.935,00
	3.1. Град Суботица	2.925.997,92	2.925.997,92	1.961.935,00
4.	Остала средства	0,00	0,00	0,00
	4.1. АП Војводина	0,00	0,00	0,00
	4.2. Конкурси	0,00	0,00	0,00
	Укупно приходи	7.892.376,96	7.892.376,96	4.432.531,57

ФИНАНСИЈСКИ ПЛАН ЗА 2019. ГОДИНУ – Табела планираних расхода за заштићено подручје ПИО „Суботичка пешчара“

	Врста расхода	Извори и износи средстава (у динарима)					Реализација (30.11.2019.)	Процењена реализација (31.12.2019.)
		Буџет РС	Сопствени приходи	Буџет јединице локалне самоуправе	Приходи од накнада за коришћење заштићеног подручја	Остала средства	Планирано Укупно	
А.	А.0 Чување, одржавање и презентација заштићеног подручја							
	А.1. Чуварска служба	1.500.000,00	249.375,00	260.647,92	85.631,99	0,00	2.095.654,91	1.949.082,56
	А.1.1. Бруто зараде чувара	1.200.000,00	0,00	260.647,92	85.631,99	0,00	1.546.279,91	1.410.236,23
	А.1.2. Остали трошкови чуварске службе (гориво, регистрације аута, дневнице, службена одећа и обућа, инструменти и опрема)	300.000,00	249.375,00	0,00	0,00	0,00	549.375,00	538.846,33
	А.1.3. Набавке средстава рада (чамац, возило, мотор и др)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	А.2. Одржавање заштићеног подручја	374.400,00	123.600,00	1.041.600,00	45.072,05	0,00	1.584.672,05	1.338.754,93
	А.2.1. Бруто зараде осталог особља запосленог код управљача на пословима управљања заштићеним подручјем и материјални трошкови њиховог рада (израда управљачких докумената, програма, пројеката, сарадња са локалним становништвом, институцијама и др.)	80.000,00	0,00	1.041.600,00	45.072,05	0,00	1.166.672,05	1.142.965,43

	А.2.2.Обележавање заштићеног подручја	54.400,00	13.600,00	0,00	0,00	0,00	68.000,00	0,00	
	А.2.3.Управљање отпадом	240.000,00	60.000,00	0,00	0,00	0,00	300.000,00	145.789,50	
	А.2.4.Одржавање постојећег мобилијара	0,00	50.000,00	0,00	0,00	0,00	50.000,00	50.000,00	
	А.3. Презентација заштићеног подручја	182.160,00	273.290,00	315.750,00	99.000,00	0,00	870.200,00	578.200,00	
	А.3.1. Штампање промотивног материјала	80.000,00	20.000,00	0,00	0,00	0,00	100.000,00	0,00	
	А.3.2. Медијско представљање (израда видео и аудио материјала)	0,00	50.000,00	0,00	0,00	0,00	50.000,00	0,00	
	А.3.3. Заснивање и успостављање базе података (ГИС и др.)	32.160,00	8.040,00	0,00	0,00	0,00	40.200,00	40.200,00	
	А.3.4. Материјални трошкови у вези развоја научних, образовних и културних функција заштићеног подручја	50.000,00	195.250,00	315.750,00	94.000,00	0,00	655.000,00	538.000,00	
	А.3.5. Брендирање – установљавање заштитног знака подручја	20.000,00	0,00	0,00	5.000,00	0,00	25.000,00	0,00	
	Укупно А.0	2.056.560,00	646.265,00	1.617.997,92	229.704,04	0,00	4.550.526,96	3.866.037,49	
Б.	Б.0. Управљање посетиоцима								
	Б.1. Изградња улазних станица	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Б.2. Изградња центара за посетиоце и едукативних центара	1.420.000,00	355.850,00	0,00	0,00	0,00	1.775.850,00	0,00	
	Б.3. Опремање центара за посетиоце и едукативних центара	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Б.4. Штампање материјала намењеног посетиоцима	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

	Укупно Б.0	1.420.000,00	355.850,00	0,00	0,00	0,00	1.775.850,00	0,00	
В.	В.0. Регулисање имовинско правних односа								
	В.1. Надокнада за ускраћивање права коришћења	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	В.2. Накнада за нанету штету	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Укупно В.0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
Г.	Г. 0. Праћење и унапређење стања заштићених подручја								
	Г.1. Мониторинг	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Г.2. Реинтродукција и реколонизација	80.000,00	20.000,00	0,00	0,00	0,00	100.000,00	0,00	
	Г.3. Рекултивација	0,00	50.000,00	0,00	0,00	0,00	50.000,00	50.000,00	
	Г.4. Ревитализација и мере активне заштите природе	80.000,00	20.000,00	0,00	0,00	0,00	100.000,00	14.769,08	
	Укупно Г.0	160.000,00	90.000,00	0,00	0,00	0,00	250.000,00	64.769,08	
Д.	Д.0. Уређење простора и одрживо коришћење природних ресурса								
	Д.1. Материјални трошкови управљача на изради просторних планова	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Д.2. Пројекти и радови на уређењу простора (израда и постављање мобилијара и др.)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Д.3. Пројекти и програми у области шумарства	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Д.4. Пројекти и програми у области ловства	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Д.5. Пројекти и програми у области рибарства	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Д.6. Пројекти и програми у области туризма	0,00	0,00	808.000,00	0,00	0,00	808.000,00	0,00	
	Д.7. Пројекти и програми у области пољопривреде	0,00	0,00	500.000,00	0,00	0,00	500.000,00	500.000,00	
	Укупно Д.0	0,00	0,00	1.308.000,00	0,00	0,00	1.308.000,00	500.000,00	

Е.	Е.0. Остали некатегорисани послови							
	Е.1. Противпожарна заштита (набавка опреме, средстава и др. за потребе противпожарне заштите)	0,00	8.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1.725,00
	Укупно Е.0	0,00	8.000,00	0,00	0,00	0,00	8.000,00	1.725,00
Укупно расходи		3.636.560,00	1.100.115,00	2.925.997,92	229.704,04	0,00	7.892.376,96	4.432.531,57